

**T.C
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müzik Ana Sanat Dalı**

**CUMHURİYET DÖNEMİNDE
TÜRKİYE COĞRAFYASINDA OPERANIN GELİŞİM SÜRECİ**

Orçun UTLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2010

T.C
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müzik Ana Sanat Dalı

CUMHURİYET DÖNEMİNDE
TÜRKİYE COĞRAFYASINDA OPERANIN GELİŞİM SÜRECİ

Orçun UTLU

Danışman
Prof. Zeynur ERENGÖNÜL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2010

Tez Onay Sayfası

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Orçun UTLU tarafından hazırlanan Cumhuriyet Döneminde Türkiye Coğrafyasında Operanın Gelişim Süreci başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Müzik Ana Sanat Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başarılı

Başarısız

Başkan

Prof. Zeynur ERENGÖNÜL
(Danışman)

Üye

Doç. Dr. Tamer AKÇA

Üye

Yrd./Doç. George KOVZİRİDZE

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

15/06/2020

Prof. Dr. Mustafa AKSAN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Tezimi değerli hocalarım Prof. Nevid KODALLI, Prof. Zeynur ERENGÖNÜL ile yaptığım çalışmalar ve Ankara Milli Kütüphanesi çalışanları yardımları ile tamamladım. Yakın zamanda yitirdiğimiz hocam Prof. Nevid KODALLI ile dersler esnasında yaptığımız sohbetlerde, Cumhuriyet Dönemi' ne dair anlattıkları tezimin oluşuma büyük katkı sağlamıştır. Türk opera ve müzik tarihi için büyük önem taşıyan değerli sanatçı Prof. Nevid KODALLI 'yı rahmetle anıyor ve ona sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca değerli hocam Prof. Zeynur ERENGÖNÜL'e her türlü desteği ve yardımı için teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak değerli eşime, aileme, arkadaşlarıma, Mersin Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Öğretim Görevlilerine ve idari personel çalışanlarına yardımlarından ötürü teşekkür ediyorum.

ÖZET

Tez çalışmamda Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren Türkiye coğrafyasında gelişen ve Cumhuriyet dönemi ile birlikte Mustafa Kemal Atatürk 'ün gerçekleştirdiği müzik devrimi sonrası opera sanatının gelişimi ve tarihçesine değinilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet dönemi ayrıntılı olarak incelenmiş olup Cumhuriyet dönemi opera alanındaki gelişmelere ait dokümanlar, resimler, distribüsyonlar ve afişlerin yer aldığı tarihi belgeleri eklenmiştir.

Bu çalışmada, konservatuarların opera ve şan bölümünde eğitim gören öğrencilere yakın geçmişimiz hakkında aydınlatıcı ve fikir verici bir kaynak oluşturmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Dönemi Müzik. Opera

ABSTRACT

This thesis is referred to the development and history of 'opera art' which is developed in Turkish region since the time of Ottoman Empire and improved in the Republican Era with The Music Revolution which is achieved by Mustafa Kemal Atatürk.

Ottoman Era and Republican Era are observed in details and historical documents, photographs, distributions and posters about Republican Era are included.

The goal of this thesis is to clarify the history of opera and enlighten the opera students.

Keywords: Music in Republican Era. Opera

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
RESİMLERLER İNDEKSİ.....	v
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM	
TÜRKİYE COĞRAFYASINDA OPERA VE BALE SANATLARI.....	3
I.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Opera	3
I.1.1. Donizetti Paşa.....	6
I.1.2. Osmanlı İmparatorluğu' n da Batı Etkileri.....	8
I.1.3. Meşrutiyet' ten Cumhuriyet' e Kadar Olan Dönem.....	15
II. BÖLÜM	
CUMHURİYET TÜRKİYESİ' NDE OPERA VE BALE	16
II.1. Atatürk'ün Kültür Politikası ve Müzik.....	16
II.2. Bir Anı – Sofya 1913.....	17
II.3. Cumhuriyet 'in İlk Yıllarında Opera Çalışmaları.....	19
II.4. Türk Beşleri.....	21
II.1.4.1. Cemal Reşit Rey.....	23
II.1.4.2. Hasan Ferit Anlar.....	24
II.1.4.3. Ulvi Cemal Erkin.....	26
II.1.4.4. Ahmet Adnan Saygun.....	27
II.1.4.5. Necil Kazım Akses.....	28

II.1.5. Müzik Devrimi Hızlanıyor.....	29
II.1.6. Özsoy Operası.....	31
II.1.6.1. Özsoy Operası'ndan Alıntılar Analizler.....	35
II.1.7. Bir Anı – İnkılapların En Zoru.....	41
II.1.8. Özsoy Destanı'nın Ardından.....	42
III. BÖLÜM	
ATATÜRK'TEN SONRA OPERA SANATININ GELİŞİM SÜRECİ.....	47
IV. BÖLÜM	
İLK TÜRK OPERA SANATÇILARININ BİYOGRAFİLERİNDEN SEÇMELER	58
IV.1. Aydın Gün.....	59
IV.2. Ayhan Aydan.....	61
IV.3. Semiha Berksoy.....	62
IV.4. Leyla Gencer.....	64
IV.5. Suna Korat.....	66
IV.6. Zehra Yıldız.....	67
IV.7. Saadet İkesus.....	69
IV.8. Ayhan Baran.....	70
IV.9. Ruhi Su.....	71
V.BÖLÜM	
TÜRKİYE'DEKİ POLİTİK ORTAMIN ETKİSİ.....	73
VI. BÖLÜM	
İLK OPERA BİNASI.....	74
VI.1. Bale Eğitiminin Başlamasıyla Tamamlanan Opera.....	75
VI.2. Opera Alanında Devam Eden Çalışmalar.....	75

VI.3. Devlet Tiyatrosu, Opera ve Bale'nin Kuruluşu.....	76
VI.4. Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü.....	80
VII. BÖLÜM	
BUGÜNÜN TÜRKİYE'SİNDE OPERANIN KONUMU.....	81
VII.1. Cumhuriyet İlanından Bugüne Avrupa'nın Neresindeyiz?.....	83
SONUÇ.....	84
KAYNAKÇA.....	85

RESİMLER İNDEKSİ

resim 1 Donizetti Paşa	6
resim 2 Türk Beşleri	22
resim 3 Cemal Reşit Rey	23
resim 4 Hasan Ferit Anlar	24
resim 5 Ulvi Cemal Erkin	26
resim 6 Ahmed Adnan Saygun	27
resim 7 Necil Kazım Akses	28
resim 8 Özsoy Operası Afişi	31
resim 9 Mustafa Kemal Atatürk ve İran Şahı Rıza Pehlevi	33
resim 10 Özsoy Operası İlk Temsil Distrübüsyonu	34
resim 11 Ankara Halkevi'nde Türk Maarif Koleji'nin çocuk opereti temsiline.	44
resim 12 Tatbikat Sahnesi Distrübüsyonu 'Le Nozze di Figaro'	51
resim 13 Tatbikat Sahnesi Distrübüsyonu 'Un Ballo in Masehera'	52
resim 14 Tatbikat Sahnesi Distrübüsyonu 'Predana Nevesta'	53
resim 15 Tatbikat Sahnesi Distrübüsyonu 'Fidelio'	54
resim 16 Tatbikat Sahnesi Distrübüsyonu 'Bastien und Bastienne'	55
resim 17 Tatbikat Sahnesi Distrübüsyonu 'MadameButterfly'	56
resim 18 Tatbikat Sahnesi Distrübüsyonu 'Tosca'	57
resim 19 Tatbikat Sahnesi Distrübüsyonu 'Fidelio'	58
resim 20 Aydın Gün	59
resim 21 Ayhan Aydan	61
resim 22 Semiha Berksoy	62
resim 23 Leyla Gencer	64

resim 24 Suna Korat	66
resim 25 Zehra Yıldız	67
resim 26 Saadet İkesus	69
resim 27 Ayhan Baran	70
resim 28 Ruhi Su	71
resim 29 İlk Opera Binası. Ankara	74
resim 30 Van Gogh Operası İlk Temsil Distrübüsyonu	78

GİRİŞ

Opera, genellikle tarihi veya mitolojik konulu bir drama eşliğinde ortaya konan, müzikal ve teatral formda bir sahne eseridir. Klasik batı müziği geleneğinin önemli bir parçası olan opera, bir tiyatro eserinde bulunan bir çok unsurun yanı sıra, müzikal form veya dansın da içselleştirildiği bir yapı bütünlüğüne sahiptir.

Bir orkestra veya müzik topluluğunun eşliğinde sunulan eserin, yazılı metnine "libretto" adı verilir. Oyun süresinin çoğunu sözlü bölümler oluşturur. Sözler, konunun akışına göre belli başlı şu müzik türleri içinde bestelenir:

Arya bir kişinin duygu ve düşüncelerini yansıtır.

Düet, terzet, kuartet, kentet vb iki, üç, dört ve beş kişinin duygu, düşünce ve konuşmalarını iletir. Resitatif kişilerin sözlerini konuşurcasına bir şarkıyla söyledikleri bölümdür.

Koro ise oyundaki kamu vicdanının sesini ortaya koyar. Bunların dışında oyun başlarken genellikle bir giriş parçasına (uvertür) ve oyun içinde yer yer orkestra bölümleri ya da geçitleri gibi çalgısal bölümlere yer verilir. Bazı operalarda bale sahneleri de bulunur.

Bir opera eserinde, genellikle bahsedilen bu müzik türleri ayrı parçalar halinde, ardıl olarak sunulmakla birlikte, bazılarında müzik bir perde boyunca kesintisiz olarak sürer.

Güzel sanatlar arasında özel bir yeri olan opera, sahne sanatının bir kolu olduğu kadar bir çok sanatların işbirliği ile oluşan bir yaratmadır. Burada; temsil, müzik, resim, mimarlık ve bale gibi çeşitli sanatların, bir amaç uğruna birleştikleri görülür. Onun içindir ki, çok yönlü bir sanat türü olan opera, kendi sanatçısından ileri bir başarı beklemekte haklıdır.

Müzik sanatında insan ruhuna doğrudan doğruya etki eden etken, her şeyden önce melodi olduğuna göre, opera yaratmaları, melodiyi daha çok aletlerin en tabiisi olan "insan sesi" için işleyen bir sanat türüdür. Opera temsile dayanan en yüksek sesli büyük bir müzik eseri olarak da nitelenebilir. Konu, ses ve tiyatro sanatçıları tarafından söylenip oynanırken, müzik de konuyu dile getirir. Yüze yakın sanatçının söylediği büyük koro, zengin bir dekor, operanın muhteşem müziğini tamamlar.

Opera, iki sanat dalının temelleri üzerinde yükselmiştir: Tiyatro ve müzik. Ancak opera bu iki sanat dalının üst üste getirilmesi ya da birbirine yapıştırılması değildir. Tiyatro ile müziğin kaynaştığı, edebiyat, özellikle şiir ve plastik sanatların güç verdiği bir sanat bireşimidir opera.

Tiyatro sanatındaki söz, operada müziğin akışını engellemez; aynı şekilde, müzik de sözün önemini gölgelemez. Bu ikisi, birbirinin anlatımını güçlendiren yeni bir sanatı, operayı geliştirmiştir.

Opera sanatına başlangıç olarak bestelenen ilk opera, sözleri Rinuccini, bestesi Jacopo Peri tarafından yapılan ve 1589 da sahnelenen Dafne'dir. Dafne'nin ardından bu sanat dalı Avrupa'da hızlı gelişti ve yayıldı. Ancak ülkemiz uzun süre opera sanatına kapalı kaldı.

I.BÖLÜM TÜRKİYE COĞRAFYASINDA OPERA VE BALE SANATLARI

Ülkemizdeki opera çalışmalarını Osmanlı İmparatorluğu dönemi ve Cumhuriyet dönemi olarak iki bölümde incelemek gerekmektedir. Cumhuriyet dönemindeki gelişmeleri net görebilmek için de öncelikle müzik temellerinin Osmanlı İmparatorluğu dönemini incelemek gerekmektedir .

I.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Opera

Türklerin, batının sahne sanatlarıyla ilk tanışmasının, operanın doğuşundan önceki günlerde, İstanbul'da bir bale pandomim ve bir musikili temsil verilmesiyle başladığını belirtmektedir.

On dördüncü yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar, padişah kızlarının evlilik törenleri ve şehzadelerin sünnet törenlerindeki genel eğlencelerde, meydanlara kurulan çadırlarda müzikli temsiller verilmesi, gelenek halini almıştı. Bunlardan, 1582 yılında İstanbul'da, padişah Üçüncü Murat'ın huzurunda oynanan, Sokullu'nun dul eşinin getirttiği, "Dokuz yüz Hristiyan Kölenin Pirüs Raksları Arasında, Aya Yorgi' nin Ejderle Kavgası'nı" temsil eden oyunun Osmanlı dönemi sahne sanatlarının başlangıcında önemli bir yeri vardır.

On yedinci yüzyılda, padişah Dördüncü Mehmet'in şehzadelerinin sünnetine ve kızı Hatice Sultan'ın düğün törenine Venedik'ten opera getirtme girişiminde bulunduğu, ancak gerçekleşmediği, yurt dışına giden Osmanlı elçilerinin, buldukları ülkelerde operalara giderek ilgiyle izledikleri, elde edilen yazılı belge ve sefaretnamelerden anlaşılmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun batılılaşma sürecinde girişim, padişahlardan gelmiştir. Güzelsanatlara karşı dinden ve gerici çevrelerden gelecek karşıtlık aynı zamanda halife olan padişahın gösterdiği yakın ilgi ile sönmüştür. Üçüncü Selim'in, II. Mahmut'un, Abdülmecit'in, Abdülaziz'in ve II. Abdülhamit' in tiyatroya, opera ve baleye gösterdikleri

ilgi karşısında gerici güçler sesini duyuramamış, sultanların ilgisi bu sanatların yaşaması ve gelişmesi için bir güvence olmuştur.

Refik Ahmet Sevengil'in 'Opera San 'ati ile İlk Temaslarımız' adlı eserinde belirttiği gibi, batı müziği, III. Selim devrinden beri Osmanlı Sarayı'na girmiştir. Kendisi de yetenekli bir besteci olduğundan Türk musikisine önemli eserler kazandıran Padişah III. Selim'in, yabancı ülkelere gönderdiği elçilerin yazdıkları sefaretnamelerdeki müzik ve opera ile ilgili anılardan etkilenmesi rol oynamıştır. Reform yoluyla kalkınma çabalarına büyük önem veren III. Selim, 1797 yılında ülkemize gelmiş yabancı bir oyun grubunun Topkapı Sarayı'nda vermiş olduğu opera temsilini izlemiş ve oldukça etkilenmiştir.

Osmanlı döneminde Türkler opera ve baleyle tanışırken, Avrupa'da, Türklere ve doğuya karşı stratejik ve politik kaygıların da körüklediği bir ilgi mevcuttur. Bu ilginin sonucu olarak 'Turquerie' olarak tanımlanan pek çok sahne eseri üretilmiştir. Turquerie; konusu, kişileri, yaşamı ya da çerçevesi Türklere ve kimi kez de islam ülkelerine ilişkin olan yapıtlardır. Haçlı seferlerinden bu yana Avrupalıların ilgisi her zaman müslüman doğuya yönelik olmuştur. On altıncı yüzyıldan 19. yüzyıla dek Türkler, Avrupa'da giderek büyüyen bir ilgi uyandırdılar. On yedinci yüzyılda popüler olan Turquerie'lerin konuları genellikle tarihten alınan konular ile şekillenir. Çoğu kez Sultan ya da Paşa'nın iyiliği, hümanizmi, sağlam karakteri ve yardımseverliği pek çok yazar, besteci ve koreograf tarafından işlenmiştir. 1683'te Türkler Viyana'dan çekilseler bile, mehter müziği bu dönem insanlarını ve bestecileri etkilemeye devam etmiştir. Bu etki, Mozart, Haendel, Rossini, Vivaldi gibi bestecilerin Türkleri konu alan operalar bestelemelerine yol açacaktır. Klasik dönemde Türk adını müzikte en çok duyuran besteci Mozart'tır. Sonat, konçerto, opera ve balelerinde Türk vurma çalgılarını ya da renklerini kullanmıştır. Modern balenin kurucusu sayılan Jean Georges Noverre'de Türkleri konu alan üç bale tasarlamıştır.

Türk tarihi; şiddetli anlaşmazlıklar, tutkuları, kıskançlığı ve ölümü konu alan dramlar, aşkın siyasete karışması gibi özellikle trajedi alanında mükemmel konular sağlıyordu. Fransa'da, Almanya'da, İngiltere'de, İspanya'da ve özellikle İtalya'da birbirini izleyen pek çok yapıtın ortaya çıktığı görülmüştür. Bu konudaki yapıtların çokluğu konusunda fikir vermek için bu dönemde yalnızca İtalya'da kırk adet opera bestelendiğini belirtmek yeterlidir.

Osmanlı saraylarında önemli gösterilerin yapıldığı pek çok tiyatro vardır. Saray tiyatrolarının en önemlileri; Abdülmecit'in Dolmabahçe Sarayı için yaptırdığı tiyatro ile Abdülhamit'in Yıldız Sarayı'ndaki tiyatrolardır. Başta padişah olmak üzere saray ve hükümet çevreleri tiyatronun ilerleme ve batılılaşmada önemli bir etken olduğu görüşünü içtenlikle benimsemişlerdir. Gerek Dolmabahçe gerekse Yıldız Tiyatrolarında yurtdışından pek çok sanatçı gelerek temsiller vermiştir. Osmanlı'daki operanın ve çoksesli müziğin tohumları tiyatro ile birlikte yeşermiştir. Önemli olan sarayın kendi sanatçılarıyla düzenlediği Türkçe temsillerdir.

1808'de buhranlı bir dönemde Osmanlı tahtına çıkan II. Mahmut da III. Selim gibi yüzünü Avrupa'ya dönmüştü. 1820'li yıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul, Sultan II. Mahmut'un kararlı idaresi altında batılı ekseninde gelişme gösteren doğulu bir şehirdi. Avrupa stili mimarinin hakim olduğu binalar şehri donatırken, tıp, ilim ve müzik alanlarında askeri okullar açılmış, öğrenciler eğitim için yurtdışına gönderilmiştir. İlk Osmanlı resmi gazetesi ve ilk örgütlü posta sistemi hayata geçmiş, resmi kılık ve kıyafette yenilikler yapılmıştır. Bu reformların en önemlisi 1826'da Vaka-i Hayriye olarak bilinen ve köklü bir askeri örgüt olan Yeniçeri Ocağı'nın kanlı bir şekilde ortadan kaldırılmasıdır. (Sevengil, R 1959 *Opera San'atı ile ilk temaslarımız* . Devlet konservatuvarı yayınları)

I.1.1. Donizetti Paşa

resim 1 Donizetti Paşa

Ordudaki reformlar sonucu avrupai stilde oluşturulan yeni Saray Bandosu'nun başına İtalyan bir şefin tayin edilmesi gündeme gelmiştir. Tavsiye sonucunda ulaşılan ũnlü İtalyan opera bestecisi Gaetano Donizetti 'nin bũyũk kardeşi Giuseppe Ambrogio Donizetti, Sultan II. Mahmut'un daveti ũzerine 1828 'de gelerek gŕevi kabul etmesiyle, 'Osmanlı Saltanat Muzıklarının Baş Ustakarı' unvanı ile İstanbul'daki gŕevine tayin edilmiştir.

Giuseppe Donizetti gŕevine başlamış, ancak ailesi bŕylesine bir macerayı onaylamamış, onu vazgeçirmek için uğraşmıştır. ũnkũ Katolik bir aileye mensup olan Donizetti, islam halifesinin hizmetine girmiştir. Donizetti'nin gŕevi; mehteran geleneği sŕnũp giderken, kendisinin ŕncũlũk edeceği yepyeni bir mũzik kũltũrũnũ bizzat padişahın direktifleri altında Osmanlı topraklarında yerleşmesini sağlamaktı. Donizetti, askeri mũzięi

organize etmenin ve opera temsillerinde sultanın yanında hazır bulunmanın yani sıra saray orkestrasını da çalıştırmakta ve haremde dersler vermekteydi.

Gaetano Donizetti'nin biyografisini yazan William Ashbrook; Napoleon'a hizmet etmiş bir asker olan müzisyen ağabeyi Giuseppe Donizetti'nin Osmanlı İmparatoru II. Mahmut'un resmi maestrosu olarak İstanbul'a yerleşmesinin ardından Osmanlı haremine girerek hanımlara ders vermesini, tam bir opera buffa konusu olabilecek konumda değerlendirmiştir.

Giuseppe Donizetti altı ay içinde yeni kurulan bandoyu hazırlayıp padişaha sunmuş, ardından II. Mahmut'a ithafen 'Mahmudiye Marşı'nı, Abdülmecid padişah olunca da 'Mecidiye Marşı'nı bestelemiştir. Mahmudiye Marşı on bir yıl, Mecidiye Marşı yirmi iki yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun ulusal marşı olarak çalınmıştır.

İstanbul sarayında aralıksız 28 yıl çalışarak, Enderun-u Hümayun ağalarından seçtiği elemanlarla ilk bando mızıkayı kurmuş olan Giuseppe Donizetti'nin, ordu bandolarının ve ilk saray orkestrasının kuruluşuna büyük emeği geçmiştir. Mehterhane'nin yerini alan bando mızıkası ile saray orkestrası için, İtalya'dan başka hocalar ve gerekli enstrümanlar getirmiştir. Sarayda ilk opera denemeleri Giuseppe Donizetti'nin yetiştirdiği müzikçilerle mümkün olabilmıştır. Türkiye'de çok sesliliğin ilk adımları sayılan Muzıkayı Hümayun'un dağarcığındaki yapıtlar, Donizetti'nin disiplinli çalışması ve araştırması sonucudur.

Osmanlı Sarayı'nda Paşa rütbesi verilen Donizetti'nin İstanbul'da ölümüne kadar yapmış olduğu çalışmaların, 10 yılı Padişah II. Mahmut dönemine, 18 yılı Sultan Abdülmecit dönemine rastlamaktadır. Donizetti Paşa'nın yönetimi altında yetişen Türk gençlerinin, İtalyan

operaları üstünde de çalıştıkları belirlenmiş olmakla birlikte, bu gençlerin herhangi bir İtalyan operasını bastan aşağı oynamış olduklarını gösteren bir belge ile karşılaşılmamıştır (Aracı, E. 2006 *Donizetti Paşa, Osmanlı sarayının İtalyan maestrosu*. Yapı kredi yayınları).

I.1.2. Osmanlı İmparatorluğu'nda Batı Etkileri

On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı, batı kültürünü benimsemek amacındadır. Dolayısıyla Avrupa müzik sanatının parlak virtüözleri İngiltere, Fransa, Avusturya veya Rusya saraylarına davet edildikleri ve kabul gördükleri kadar, II.Mahmut'un sarayında da ağırlanmışlardır. II.Mahmut, batı sanatları içinde en çok opera ve tiyatroya ilgi duymuş ve sarayında oluşturduğu kütüphaneye 1836 yılında 500 tiyatro oyunu metni getirtmiştir. İstanbul'un bilinen en eski sahneleri onun devrinde açılmıştır.

1830'ların sonlarından itibaren düzenli olarak opera temsillerine ev sahipliği yapan Osmanlı'da, Gaetano Donizetti'nin "Belisario" operası 1843 yılında, İtalya'daki prömiyerinden yedi sene sonra, konunun geçtiği İstanbul şehrinde, Valide Sultan'ın sarayında özel olarak hazırlanan sahnede oynanmış ve İngiliz 'The Times' gazetesi bu olaydan detaylı şekilde bahsetmiştir. "Belisario"nun daha New York sahnelerine bile ulaşmadan İstanbul' da sahnelenmiş olması dikkate değer bir olaydır. İngiliz The Musical World dergisi Eylül 1839 sayısında Müslümanlar arasında popüler olan İtalyan müziği ve İstanbul'daki muhteşem İtalyan tiyatrosundan bahsederek, yüksek ücretli giriş biletlerine rağmen tiyatronun tıklım tıklım dolu olduğunu belirtmiştir.

O yıllarda İstanbul'da birçok opera binası vardır. Bunlar eski İtalyan tiyatroları şeklinde, kat kat localar içeren binalardır. Sahnelerinde çağın en ileri teknik donanımları bulunmaktadır. İstanbul'da iki Fransız mimarın tiyatro inşası sürerken Sultan Ahmet'de

geçici olarak büyük bir binayı, 1600 kişilik tiyatroya dönüştürdükleri ve haftada üç dört gece yapılan opera temsillerinin tamamen dolduğu bilinmektedir.

3 Kasım 1839'da okunan Tanzimat Fermanı, Türk tarihinde demokratikleşmenin ilk somut adımıdır. Osmanlı'da, Tanzimat'ın ilanından hemen sonra ve daha çok 1841 -1873 yıllarında başlamış olan müzikte yenilenme çabalarına İtalyan opera sanatı örnek olmuştur. Ünlü İtalyan besteci Giuseppe Verdi'nin operaları, 1846-1877 yılları arasında, İtalya'daki dünya prömiyerlerinden sonraki birkaç yıl içinde İstanbul'da oynanmıştır. Örneğin 1853 yılında, "Il Trovatore" operası Roma'daki prömiyerinin ardından aynı yıl, Paris'ten önce İstanbul'da oynanmıştır.

İstanbul'da Beyoğlu tiyatrolarında, İtalyan opera grupları tarafından pek çok eser sahneye konmuş ve büyük ilgi gören operalarla ilgili ilanlar, çoğunlukla Ceride-i Havadis adlı gazetede yayımlanmıştır.

1840-1877 yıllarında, İstanbul'da geniş ölçüde İtalyan operaları Bosco, Naum ve Gedik Paşa Tiyatroları diye adlandırılan üç ayrı binada sahneye konmuştur. Beyoğlu'ndaki Bosco Tiyatrosu'nun sahibi Bosco, İtalyanca olarak oynanan operaların İstanbul halkı tarafından rahatça anlaşılması ve sevilmesi için librettoları Türkçeye çevirtip, bastırması ve seyircilere dağıtmıştır. Bu çevirilerin ilki, 1842'de sahnelenen Gaetano Donizetti'nin "Belisario" operasının librettosudur. Michail Naum, 1841'de önce İstanbul'un Galata Semtinde bir yabancıya ait binayı tiyatro olarak kullanmaya başlamış, 1844 yılında, Beyoğlu'nda Bosco'dan devraldığı binada başlattığı opera temsillerini, 1846 yılına kadar sürdürmüştür. Bu bina, 1846 yılında yanınca, inşa ettirdiği taş binada başlattığı opera temsillerine, 1870 yılına kadar devam etmiştir. Naum, yabancı dillerde eserler oynatmak için gerekli imtiyazı alarak bu alanda bir tekel kurmuştur. Yeni bina 1870'de yandıktan sonra, yeniden faaliyete geçmemiştir. Opera sanatına büyük hizmetleri olan Naum, libretto

yazarlarına ve bestecilere sipariş vererek operalar yazdırmış ve bunların dünyadaki ilk temsillerini tiyatrosunda gerçekleştirmiştir. Bunlardan librettosu Tonfdi'ye, müziği Lombardi'ye ait "Giselda" 1849'da, librettosu Dr. Gabriel Naum'a, müziği Giacomo Panizza'ya ait "Silistre" 1855'de temsil edilmiştir.

Naum'un imtiyazı sona erince birkaç opera tiyatrosu daha açılmış ve opera temsilleri çoğalmıştır. Öyle ki, Verdi'nin "Aida" operasının 1896 yılında aynı gecede üç ayrı sahnede oynandığı bile olmuştur. Birkaç yıl sonra Jacques Offenbach'in "Barbe Bleue" operası aynı gecede iki yerde birden oynanmıştır. Ayrıca Puccini ile Leoncavallo'nun "La Boheme"leri ve Mascagni ile Domenico Monleone'nin "Cavalleria Rusticana"ları bir arada oynayarak İstanbul seyircilerine aynı konunun farklı versiyonları sunulmuştur. Donizetti'nin bütün operaları İstanbul'da oynandığı gibi, Verdi'nin bazı operaları da yazıldıkları yıl İstanbul'da temsil edilmiştir.

Abdülmecit döneminde, sarayda yapılan müzik ve opera çalışmalarının başka bir önemli olayı, İtalyan orkestra yöneticisi Angelo Mariani'nin bir süre çalışmalara katılmış olmasıdır. O tarihlerde oldukça yaşlanmış bulunan Guiseppe Donizetti Paşa'nın teşebbüsü ile 1848 yılında, 27 yaşında İstanbul'a gelmiş, sarayda çalışmalara başlamış ve 4 yıl sonra İstanbul'dan ayrılıp İtalya'ya dönmüştür. Donizetti'nin öğrencisi Ahmet Necip Paşa aynı zamanda bir konservatuar olan 'Mabeyn Muzikası'nın başına geçmiştir.

Tanzimat döneminin en başarılı türleri; güldürü, opera, operet, vodvil biçiminde yazılmış müzikli oyunlar olmuştur. Eski geleneksel Türk tiyatrosu müzik, dans ve güldürünün bir karışımı olduğu için yazarlar ve seyirci beğenisi bu türe yatkındır. Serafım Manasse ve ilk Türk opera bestecisi olarak kabul edilen Dikran Çuhacıyan gibi yerli besteciler Avrupa'da öğrenim görmüş ve iyi yetişmişlerdi. İstanbul'da yabancı besteci ve

yazarlar da operalar, müzikli oyunlar yaratmış ve bunları ilk kez İstanbul'da sahneye koymuşlardı.

Azınlıkların kurdukları opera kumpanyaları, yerli opera ve operetlerin yazılıp oynanmasıyla İstanbul'da çalışmaya başlamıştır. Bu topluluklar arasında Dikran Çuhacıyan'ın, Güllü Agop'un, Küçük İsmail ile Mınakyan'ın kumpanyaları en önemli olanlarıdır. Çuhacıyan'ın eserlerinden bazıları yurtdışında da oynanmıştır. Tanınmış eserleri arasında "Arif'in Hilesi" (1872), "Köse Kahya" (1874), "Leblebici Horhor Ağa" (1875) gibi operetler veya komik operalar sayılabilir. Tanzimat Döneminde ilk ulusal tiyatromuz sayılacak Güllü Agop'un Osmanlı Tiyatrosu özellikle Türk oyuncularına ve Türk yazarlarına kapılarını açmaya önem vermiştir.

Geçen zaman içerisinde Avrupalı besteciler Osmanlı İmparatorluğu ile yakinen etkileşim içinde olmuşlar, Osmanlı'da batı müziği, başlangıç olarak saray çevrelerinde de olsa benimsemiştir. İkinci Mahmut devrinde askeri bandolara müzisyen yetiştirmek düşüncesiyle açılan okul, oğlu Abdülmecid devrinde opera, bale ve orkestra dallarında da çalışmalar yapmıştır. Muzika-yı Hümayun'da Fransızca, Türkçe, Arapça yazı ve nota derslerinin yanı sıra bale dersleri de verilmiştir

İstanbul'da ilk olarak 19. yüzyılda İtalyan oyuncular tarafından sahneye konmuş olan operalar, zamanın Türk Aydınlarını etkilemiştir. Nitekim büyük şair Abdülhak Hamid'in babası Hekimbaşızade Hayrullah Efendi, opera temsillerinin etkisi altında, İtalyan operalarını izlerken, tarihi bir konuyu opera librettosuna dönüştürmek istemiş, kaleme aldığı eserin birçok yerine "arya" yerini tutacak "gazeller" koymuştur. Hayrullah Efendi'nin, "opera" sanatına yaklaşma yolunda kaleme almış olduğu ilk Türkçe librettodan da anlaşılmaktadır ki, 1840-50 yılları arasında İstanbul'un aydın çevrelerinde, opera

sanatına yalnız ilgi gösterilmekle yetinilmemiş, aynı zamanda, Türkçe opera yazabilme deneylerine, ilkel nitelikte de olsa başvurulmasına imkan sağlamıştır.

Ondokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru, İstanbul ve İzmir gibi, batıdan gelen sanat akımlarına daha açık olan kentlerde, çok sesli müzik tekniği ile yetiştirilen bando müzik birliklerinin bazı icracıları, müzikal sahne eseri yazma çalışmalar yapmış ve ilk Türkçe librettolu eserlerin meydana gelmesi yolunda giriştikleri denemelerde az çok başarılı olmuşlardır. Nitekim bu yolda ilk adımı, Ahmed Adnan Saygun'un, İzmir'de ilk müzik hocası olan besteci İsmail Zühdü atmış, şair Abdülhak Hamid'in Tezer adlı romanından esinlenilerek elde edilmiş librettoyu işlemek suretiyle ilk Türkçe metinli ulusal operayı yazmaya teşebbüs etmiş, ama eseri bitirememiştir. Yine aynı tarihlerde, Türkçe metinli ve "Pembe Kız" adını taşıyan ilk Türk operetinin de, saray bandosunda görevli olduğu sanılan Ali Haydar Bey adlı bir müzik subayı tarafından yazılmış olduğu sanılmaktadır. Bu operetin Haydar Bey tarafından yazılan melodileri, A. Saygun'un İzmir'de piyano dersi aldığı, zamanın tanınmış müzik hocası Macar Tefik Bey çok sesliliğe dönüştürmüştür.

Sultan Abdülmecid'in opera sanatına belki babasından daha fazla düşkün olduğu, sarayında sık sık gerçekleşen temsillerden ve kendisi hakkında Avrupa müzik dergilerinde yoğunlukla çıkan haberlerden anlaşılmaktadır. Temsil ve konserler sadece İstanbul'da yerleşik bulunan azınlık sanatçıların saraya gelmeleri ile sağlanmamakta, yurtdışından da devrin en meşhur virtüözleri davet edilmekteydi. Örneğin, Macar piyanist Franz Liszt, Osmanlı padişahının huzuruna çıkarak konser veren belki de en prestijli isimdir. Liszt'in Osmanlı başkenti ve sarayına yapmış olduğu ziyaret Türkiye'de batı müziğinin gelişiminin, her ne kadar belirli bir zümre ile sınırlanmış dahi olsa önemli bir kilometre taşı niteliğindedir.

1847'deki yangında yok olan Naum Tiyatrosu, eskisinden daha ihtişamlı şekilde yeniden inşa edilmişti. G.Verdi'nin "Macbeth" operası ile açılış galası yapılan tiyatrodaki 1848-1849sezonunda Gaetano Donizetti'nin "Lucrezia Borgia", Rossini'nin "Sevil Berberi", Verdi'nin "Attila", "Ernani", Coppola'nin "La Pazza per Amore" ve Foroni'nin "Margherita" operaları sahnelenmiştir.

Türkiye'de İtalyan operaları ve özellikle Guiseppe Verdi gibi dünya çapında üne ulaşmış İtalyan bestecinin eserlerinin İstanbul'da ilk olarak, sahneye konmaları, 1846-1862 ve 1876-1885 yılları arasında geçen 25 yıllık bir süreye rastlamaktadır. 1849-1850 sezonunda, Verdi'nin "Macbeth", "Giovanna d'Arco" ve "I due Foscari" adlı operalarının Türkiye prömiyerleri, Beyoğlu'nda Naum Tiyatrosu'nda yapılmıştır.

1851 yılında Sultan Abdülmecid, Naum Tiyatrosunun halka açık temsilini oğulları V. Murat, II. Abdülhamid ve V. Mehmet Reşat ile onlara bilgi vererek izlemiştir. Geleceğin üç padişahı, böylesine resmi bir opera galasında Avrupa kültürünün en önemli sanat dalında eğitim almışlardır.

Naum Tiyatrosu, 1851-1852 yılının oyun sezonunda daha da önem kazanmıştır. Çünkü hükümet, yüksek başarısından ötürü Naum'a önce 10 yıl, sonra da 5 yıl süre ile opera oynatma yetkisi vermiştir.

Abdülmecit'in 1858'de, İtalyan Mimar Fossati'nin planına göre inşasına başlattığı SarayTiyatrosu, 1859 yılında tamamlanmıştır. Bu tiyatronun 8 Ocak 1859 tarihindeki açılış törenine ünlü bir İtalyan opera grubu katılmıştır. Sonraki tarihlerde Saray Tiyatrosu'nda İtalya'dan gelen grupların verdikleri opera temsillerinin yönetilmesi sorumluluğunu, Donizetti Paşa'nın yerini alan İtalyan Guatelli Paşa yüklenmiştir. Sultan Aziz ve Sultan Murat dönemlerinden sonra (1876) II. Abdülhamit saray tiyatrosu ile ilgilenmiş, ama müzik ve opera çalışmaları, sarayın dört duvarı arasında zamanla sönüp gitmiştir.

İlk Türk oyunu olarak benimsenen İbrahim Şinasi Efendi'nin "Şair Evlenmesi" komedyası Dolmabahçe Saray Tiyatrosu'nda oynanmak üzere ısmarlanmıştır.

1865-1866 yıllarında Naum Tiyatrosu'nda G.Verdi'nin "Atilla", "Rigoletto", "Maskeli Balo", "Emani", "La Traviata", "Nabucco" eserleri Guatelli Paşa'nın yönetimi altında oynanmıştır.

1869'da Fransa kraliçesi Eugenie İstanbul'a geldiği zaman Beylerbeyi Sarayı'nda misafir edilmiş, saray bandosu da oraya gönderilmiştir. Bando her gün belli saatlerde saray bahçesinde çalışıyor, Guatelli de bandonun başında bulunuyordu. Kraliçe bir gün şehirden dönüşünde sarayın rıhtımına ayak bastığı zaman bandonun bahçede çalmakta olduğunu görmüş, ilgi göstermiştir. O sırada Gounaud'un Faust Operası'ndan bir parça çalınıyormuş. Kraliçe saraya girmeyerek sonuna kadar dinlemiş, sonra yaveri ile birlikte ilerleyip bandonun yanına gelmiş, müzisyenler halkasının içine girerek şefe şunları söylemiştir: 'Ben Fransızım, Gounaud da Fransızdır. Bu eseri çok iyi tanırım, fakat bu kadar latif bir eda ile çalınması beni şaşırttı. Arkadaşlarınız arasında ecnebi var mı?'. Şef Guatelli şu cevabı vermiştir: Ecnebi yalnız benim. Kraliçe bunun üzerine hayret ve takdir duyguları içinde bando üyelerini tek tek tebrik etmiştir.

Sarayın ve hükümetin mali yardım ve ilgileriyle varlığını 25 yıl koruyabilmiş Naum Tiyatrosu, 5 Haziran 1870 de ikinci kez yanmış ve tiyatronun kurucusu Michail Naum, yangından sonra tekrar tiyatro işletme girişiminde bulunmamıştır.

İkinci Mahmut'un batı müziği kültürünü önce orduda ve sarayda başlatması neredeyse bir asır boyu bu sanatın halktan ziyade bu çevrelerde benimsenmesine neden olmuş, milli müzik ekolü Cumhuriyet'e kadar Türkiye'de oluşmamıştır. İkinci Abdülhamid' in kurdurduğu sanayi okullarında öğrenci bandoları Avrupa müziği teorisi ile yetişmeye

başlamış, V. Murat ömrünü piyano çalarak ve besteler yaparak geçirmiştir(Altar, C. M. 1989 *Opera tarihi* 4 Cilt).

I.1.3. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kadar Olan Dönem

1908'de başlayan II. Meşrutiyet döneminde operet ve müzikli oyun oynayan pek çok kumpanya kurulmuştur. En önemlileri Milli Osmanlı Opera Kumpanyası ve İstanbul Operet Heyeti'dir. İstanbul ve İzmir'de verilen opera temsilleri Meşrutiyet döneminde de devam etmiş, ancak Tanzimat dönemindeki hızı azalmış ve daha çok yerli operetlere ağırlık verilmiştir. Bu arada opera yazma çalışmaları devam etmiştir.

Lübnanlı besteci Vadya Sabre, Halide Edip Adivar'ın "Kenan Çobanları" adlı librettosunu 3 perdelik opera haline getirmiştir. Mehmet Baha "Nesteren" operasını yazmış, Vittorio Redaglia, Celal Esat Arseven'in "Saban" adlı eserini operet şeklinde bestelemiş ve 1918'de Viyana'da oynatmıştır. İstanbul Opera Heyeti'nin repertuarında; Sultan İbrahim Paşa'nın sadrazamı Hezarpare Ahmet Paşa'nın kişiliğinden ve Victor Hugo'nun Kral Eğleniyor adlı romanından esinlenilerek yazılan "Dalkavuk" adlı eser, Meşrutiyet döneminin ilginç örnekleri arasında sayılabilir.

Muzika-yı Hümayun'un idaresi yabancılardan, zaman içinde yetişen Türklere geçmiştir. Cumhuriyet'in ilk resmi orkestrası, padişahlık döneminin yetiştirdiği Saray Orkestrası'dır. Atatürk'ün emriyle Ankara'ya getirilerek önce Riyaset-i Cumhur Musiki Heyeti, daha sonra Riyaset-i Cumhur Filarmoni Orkestrası adını almıştır.

İlerleyen zaman içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük çapta siyasi bunalımlar içinde bulunması, opera konusunun gereğince ele alınmasına olanak tanımamıştır.

II.BÖLÜM CUMHURİYET TÜRKİYESİ'NDE OPERA VE BALE

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ve Tanzimat'tan 1839'dan sonra, müzik alanında yapılması düşünülen reformların zamanla işlerlik kazanamamış olması, alınan önlemlerin, topluma yönelik ve toplum hayatını amaç bilen bir uğraşı olmamasından ve ayrıca eğitimöğretim yoksunluğundan ileri gelmektedir. Tanzimat'la birlikte, çoksesli sanat müziğine ve opera sanatına, bazı sınırlı çevrelerde az çok duyulmuş olan ilgi, zamanla varlığını yitirmiştir. Ancak Cumhuriyet rejiminin kuruluşundan sonra, güzel sanatların tüm kollarında girişilen reform uygulamaları, bazı kurumların yeniden oluşturulmalarını zorunlu kılmıştır.

Cumhuriyet öncesinde, 1914'te İstanbul Belediye Başkanı, Op. Dr. Cemil Topuzlu'nun Belediye Başkanlığı döneminde, Türkiye'de batılı anlamda müzik ve tiyatronun gelişmesini sağlayan ve Osmanlı'daki ilk konservatuar kurumu olan Darülbeydi-i Osmani kurulur. Darülbeydi Cumhuriyet döneminde 1934'de İstanbul Şehir Tiyatroları adını almıştır.

II.1. Atatürk'ün Kültür Politikası ve Müzik

Mustafa Kemal'in yakın dostu Fethi Bey Sofya'da Osmanlı İmparatorluğu'nu temsil etmekteydi ve kendisi de 1913 yılında Sofya'ya Askeri Ateşe olarak atanmıştı. Mustafa Kemal ilk kez G. Bizet'nin "Carmen" operasını, daha sonra da Puccini'nin "Tosca" operasını orada izlemiştir. Çok etkilenen Mustafa Kemal, daha o zaman ülkesinde opera kurmayı kafasına koymuştu. Uzun yıllar sonra, Türkçe çevirisini ve Orkestra Şefliği'ni Ferit Alnar'ın yaptığı Puccini'nin "Tosca" operasının ikinci perdesi, 1939 -1940 döneminde Carl Ebert tarafından sahneye konacaktır.

Mustafa Kemal'in, asker, devlet adamı ve kültür devrimcisi olarak, 20. yüzyılın en büyük bağımsızlık savaşına örnek olan mücadelesinde kültür ve sanat önemli bir yer

tutmaktadır. Yıkılan Osmanlı İmparatorluğu mirasından yeni bir devlet, yeni bir ulus yaratılmaktaydı. Bu ulus örneğini doğudan ya da batıdan değil, kendi tarihinden almaktaydı. Bu ulusun toprakları ve sınırları gibi maddi varlığının yanında, bir ortak ruhu, manevi değerleri olması gerekiyordu. Mustafa Kemal büyük dehasıyla bu gerçeği iyi görmüştü. Yeni devletin ulusal birliğini sağlayabilecek en büyük güç Türk dili, Türk dilinin en büyük desteği ise halk musikisi idi.

Kurtuluş Savaşı'nı kazanarak tam bağımsız, ulusal, modern bir devlet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti, çağdaşlaşma amaçlarına ulaşabilmek için devletin ve toplumun yapısında köklü dönüşümlere yönelmenin bilincindeydi. Bu yönelimi aydınlatan yol, 'Aydınlanma Felsefesi'nden ve halkın geleceğe dönük özgün yaratıcılığından kaynaklanıyordu. Mustafa Kemal Atatürk, toplumsal ve kültürel yapıyı hızla değiştirecek atılımlara girişmiş, ulusalcı ve çağdaş bir kültür politikasını temellendirmiştir.

Atatürk'ün, Türkiye Cumhuriyeti'nin düşman işgalinden kurtuluşunun üstünden kısa bir zaman geçtiği günlerde, eğitim ve öğretim sorunları üzerinde dururken güzel sanatlardan, kültür kuruluşlarından ve konservatuarlardan bahsetmesi, Türklüğün ilerideki yolunu bu alanlarda şekillendirmiş bulunmasını mümkün kılan geniş bir fikri hazırlığı olduğunu kanıtlaması bakımından çok önemlidir

II.2. Bir Anı – Sofya 1913

Atatürk, Paris'e ve yıllar sonra Sofya'ya ateşe olarak gittiğinde yaşamı değişti. Toplumda opera ve balenin önemini, gücünü gördü. Atatürk'ün Sofya günlerini kaleme alan Altan Deliorman o önemli geceyi şöyle anlatıyor:

'Bulgarlar ve Opera...' Mustafa Kemal bunu işittiği zaman hayretten donakaldı. Demek ki Bulgarlar'ın bir de operaları vardı. Bizim egemenliğimizden kurtulalı üç-beş yıl olmasına karşın, Bulgarlar'ın operada rol alabilecek sanatçıları vardı. O denli şaşırıldı ki ilk

gece için hemen bir yer aramaya başladı. Ama başvurduğu yerlerden eli boş dönüyordu. Yeni geldiği için çevre de edinememişti. Neyse ki iyi bir rastlantı ile Eğitim Komisyonuna üye olan Şakir Zümre Bey ilk gece için iki yer edinebilmişti.

Mustafa Kemal şık ve zarif giyinmeyi severdi. Operanın gala gecesinde siyah smokin giymişti. Perdenin açılmasına yirmi dakika kala operaya Fethi Okyar ile gelip yerlerine oturdular. Bu gece ünlü "Carmen" oynayacaktı. Tüm Sofya sosyetesini ve yabancı devlet temsilcileri yerlerini alıyorlardı. Sonunda ağır atlas perde açıldı. Müzik başladı ve sanatçılar sahneyi doldurdular. Carmen rolünde Porfola vardı. Bu sanatçı yalnız Bulgaristan içinde değil dış ülkelerde de o günlerin en tanınmış "Primadonna"sı idi. Baş erkek rolünde ise Makedonski oynuyordu. Makedonski de devrinin en iyi "bariton"larından biriydi. İlk perde başarıyla oynandı. Alkışlar kesilip on beş dakika ara verildiğinde, kral locasından gelen bir yaver, Türk elçisi Ali Fethi Okyar ile Türk Ataşesi Mustafa Kemal'in kral tarafından davet edildiğini bildirdi. Gittiler.

Kral Ferdinand ve sağındaki koltukta kraliçe oturuyordu.

Kral her iki konuğunu övdükten sonra sordu: "Sanatçıları nasıl buldunuz?"

Mustafa Kemal'in daha önce pek operaya ayıracak zamanı olmamıştı. Selanik, Manastır, Dersaadet, Şam dağları, Trablus çölleri, Trakya toprakları, uygulamalar, manevralar, savaşlar... Opera eleştirisi yapabilecek müzik yetkinliğini nereden edinebilirsin? Tüm bildiği Paris'te izlediği bir-iki yapıttı. Ama ister istemez, biraz haklı, biraz da diplomatça,

"Olağanüstü majeste; dedi. Gerçekten olağanüstü..."İkinci perde başladığı zaman Mustafa Kemal neşesiz ve durgundu. Oyunu kimi anlar boş gözlerle izlediği oluyordu. Belli ki kafasında başka düşünceler vardı. Opera bittiğinde alkışlarla, perde birçok kez

açılıp kapandığı sahneye buket buket çiçeklerin taşındığı, sanatçıların alkışlara belki de yirminci kez reveransla karşılık verdiği dakikalarda da Mustafa

Kemal'de aynı durgunluk sürdü. Operadan çıkınca kaldıkları Spenid Palas'a döndüklerinde saat gecenin onikisine geliyordu. "İyi geceler" diyerek ayrıldılar. Mustafa Kemal kendi odasına, Şakir Bey de aynı kattaki kendi odasına geçti. Aradan birkaç dakika geçmeden Şakir Bey bir gürültü duyarak irkildi. Kapısı çalınıyordu. Gecenin ilerleyen bu saatinde kimdi bu? Mustafa Kemal'in sesini duyunca Şakir Bey kapıyı açtı. Mustafa Kemal'in üzerinde pijaması vardı.

"Uyku tutmadı, biraz konuşalım diye geldim" dedi ve içeri girdi. Karşılıklı oturdular. Mustafa Kemal düşünceliydi. Sonra birdenbire Şakir Bey'in yüzüne dikkatli bakarak şöyle dedi:

'Şakir, kim ne derse desin, şimdi Balkan Savaşı'nda yenilgimizin nedenini daha iyi anlıyorum. Ben bu adamları çoban diye bilirdim. Oysa baksana operaları bile var. Operada oynayacak sahne sanatçıları, müzisyenleri, dekoratörleri, hepsi yetişmiş, opera binası bile yapmışlar.'

Sonra başını iki yana salladı: 'Ah' dedi. 'Bizim ülkemiz de acaba operaya kavuşacağı günleri görecek mi? O düzeye bir gün çıkabilecek miyiz?' (Deliorman A. 1959 *Mustafa Kemal Balkanlarda*. Türkiye kitabevi).

II.3. Cumhuriyet 'in İlk Yıllarında Opera Çalışmaları

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet rejiminin başlamasıyla birlikte, 1828 yılında, padişah I. Mahmut döneminde İstanbul'da sarayda Giuseppe Donizetti eliyle kurulmuş bulunan Muzika-i Humayun, 27 Nisan 1924'te tam kadrosu ile Ankara'ya taşınmış ve Riyaset-i Cümhur Musiki Heyeti adını almıştır. İstiklal Marşı 'nın bestecisi Zeki Üngör'ün yönetimi

altında çalışmalarını sürdürmüştür. Kurumun Armoni Müzikası bölümü Veli Kanık'ın yönetimi altında Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanmıştır.

1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Yasası'yla çağdaş eğitim ve öğretimin ilkeleribütünleştirilerek uygulama alanına geçirilmiştir.

Başkentin Ankara' da kurulması, çeşitli sanat kurumlarına Ankara' da yer verilmesini gerektirmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı, müzikteki kalkınma çabasının, önce okullarda ele alınması gerekliliğini benimsemiş ve Ankara' da Musiki Muallim Mektebi kurulmasına karar vermiştir. Orta okullara kültürlü müzik öğretmenleri yetiştirme çabasına olanak sağlayacak okulun kurulma çalışmaları konusunda, Riyaset-i Cumhur Musiki Heyeti'nin (Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası) şefi Zeki Üngör görevlendirilmiştir. Musiki Muallim Mektebi; çoğunluğu Riyaset-i Cumhur Musiki Heyeti'nin (Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası) üyelerinden alınan öğretmenlerle Ankara Cebeci'de 1 Kasım 1924'te eğitime başlamıştır.

Devlet Konservatuvarı 'nın temeli olan okulda, çoksesli müzik eğitimi alarak mezun olanlar, yurdun çeşitli okullarına atanarak çok sesli müziğin temel ilkelerini öğrencilere öğretmişlerdir.

Ankara'da Musiki Muallim Mektebi'nin 1924 yılında, Hukuk Fakültesi'nden önce açılması Atatürk'ün güzel sanatlara ve çoksesli müziğe verdiği önemi göstermek bakımından çarpıcı bir örnektir. Kurtuluş Savaşı'nın başarısıyla birlikte, Atatürk Türkiye'sinin aydınlanma yolunda kültür ve sanat alanında çağdaş adımlar atılmaktadır.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, müzik alanında İstanbul'da da bazı kesin tedbirlerebaşvurulması gerekmiştir. Bu nedenle, çalışmalarını kuruluşundan beri özel bir topluluk olarak sürdürmüş bulunan Dar-ül Elhan'a 1924 yılında uluslararası çoksesli müziğin ortak tekniği ile eğitim öğretim yapan bölümler eklenmiş ve kurumun içinde

çoksesli bir koro, bir senfoni armoni orkestrası ve bir armoni mızıkası ünitesi oluşturulmuştur.

Devlet Güzel Sanatlar Akademisi ve Devlet Konservatuarı'nın ilk tohumları olan İstanbul'daki Sanayi-i Nefise Mektebi ile Ankara'daki Musiki Muallim Mektebi öğrencileri Atatürk'ün, Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk kuşağıdır.

Cumhuriyet'in kuruluşundan birkaç yıl sonra yapılan sayıma göre, Türkiye'nin nüfusu on iki - on üç milyon civarındadır. Savaşlardan çıkmış devletin bütçesi son derece kısıtlıdır. Bu ortamda 1925 yılında, besteci, usta çalgıcı ve müzik eğitimcisi yetiştirmek üzere yurt dışında öğrenim görececek gençler için yarışmalı sınav açılmış ve yetenekli gençler Avrupa'nın başlıca müzik okullarına gönderilmiştir (SAYGUN, Ahmed Adnan. 1981 *Atatürk ve Musik-i*. Seveda Cenap And Müzik Vakfı Yayınları).

II.1.4. Türk Beşleri

Ahmed Adnan Saygun, Cemal Reşid Rey, Ulvi Cemal Erkin, Hasan Ferid Alnar, Necil Kazım Akses türk müzik tarihinin oluşumuna büyük katkı sağlamış büyük değerlerdir. Hepsinin ortak özelliği 1900'lerin başında doğmuş olmalarıdır ve Atatürk'ün eğitim için yurtdışına gönderdiği sanatçılardır. Farklı ailelerde, farklı kültürlerde ve farklı ortamlarda yetiştirilmişlerdir. Doğdukları dönem Osmanlı'da padişahlık dönemidir. Cumhuriyetin ilanı ve tekkelerin kapatılmasıyla birlikte, Türk müziği yaratılmak istenmekteydi. Bu beş kişi devlet tarafından eğitim için yurtdışına gönderilmiş ve Türk halk şarkılarını yeniden yorumlamışlardır. Bu konuda bu uygulamayı daha önce yapan Rusya, Macaristan ve İspanya örnek alınmıştır.

Rus Beşleri'ne benzetilen bu beş Türk besteci gerçekte, Fransız Altıları gibi, ortak bir estetik anlayış çevresinde bir araya gelen müzikçiler değildir. Rus Beşleri gibi onlar da ulusal kaynaklardan yararlanmaya öncelik vermişlerdir. Ama Rus besteciler bu

tutumlarıyla bir tepkiyi temsil ederken, Türk Beşleri diye adlandırılarak ortak bir çizgiye çekilmek istenen besteciler, yeni kurulan Cumhuriyet rejiminin resmi müzik politikasını gerçekleştirmeye girişmişlerdir. Beş besteci bazı ortak özellikler taşımakla birlikte, gerek kişiliklerinden, gerek müzik öğrenimi aldıkları çevrelerden kaynaklanan üslup farklılıkları da göstermişlerdir.

resim 2 Türk Beşleri

II.1.4.1. Cemal Reşit Rey

resim 3 Cemal Reşit Rey

Cemal Reşit Rey çok küçük yaşta piyano öğrenmeye başlamıştır. İlk bestesini yaptığında yedi yaşındaydı. Ertesi yıl ailesi Paris'e yerleşince, Galatasaray Lisesi'nde başladığı ortaöğrenimini Buffon Lisesi'nde sürdürmüştür. Bu arada ünlü piyanist Marguerite Long'dan ders aldı. Ailesi Cenevre'ye taşındı; Cemal Reşit de hem Saint-Antoine Koleji'nde, hem de Cenevre Konservatuvan'nda öğrenimini sürdürmüştür.

Aile 1922'de Paris'e dönünce müzik öğrenimini Paris Konservatuvan'nda tamamlamıştır. Ayrıca Gabriel Faure'den müzik estetiği, Henri Dufosse'tan orkestra şefliği dersleri almıştır. Ekim 1923'te Türkiye'ye dönmüş ve bugünkü İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuarı'nın çekirdeğini oluşturan Darüelhan'da piyano ve kompozisyon öğretmenliğine başlamıştır. Okulun öğrencileri ile öğretmenlerinin yer aldığı bir yaylı çalgılar orkestrası kurmuş ve yönetmiştir.

Cumhuriyet'in ilanının 10. yılı için Onuncu Yıl Marşı' nı bestelemiştir. İki yıl Ankara'da kaldıktan sonra 1940 'da İstanbul'a dönmüştür. Yaylı çalgılar orkestrası 1945'te İstanbul Şehir Orkestrası'na dönüştürülmüş ve şefliği Cemal Reşit'e verilmiştir. 1949'dan başlayarak Güney Avrupa, Balkan ve Ortadoğu ülkelerinde, "konuk şef" olarak konserler yönetmiştir. Yaşamını çoksesli müziğin Türkiye'de yerleşip gelişmesine adayan Cemal Reşit, geniş kitlelerin kulağını çoksesliliğe alıştırmak amacıyla, revüer ve ağabeyi Ekrem Reşit Rey'in librettoları üzerine birçok operet bestelemiştir. 1982'de "devlet sanatçısı" unvanını almıştır. Gençlik yapıtlarında halk ezgilerinden, daha sonrakilerde ise klasik Türk müziği motif ve melodilerinden yararlanan besteci, Gabriel Faure'nin izlenimci anlayışıyla geleneksel makam müziğimizi kaynaştırmıştır. Başlıca vokal yapıtları:

Operaları: Sultan Cem , La Geisha , Zeybek, Köyde Bir Facia , Çelebi , Yann Marek , Faire Sans Dire , L 'enchantment.

Operetleri: Üç Saat, Lüküs Hayat, Deli Dolu, Saz-Caz, Maskara Hava-Cıva, Uy! Balon Dünya, Bir İstanbul Masalı, Küçük Kırmızı Şapkalı Kız (İlyasoğlu, E. 1997 Cemal Reşit Rey).

II.1.4.2. Hasan Ferit Alnar

resim 4 Hasan Ferit Alnar

Çok küçük yaşta kanun öğrenmeye başlayan Hasan Ferit Alnar 12 yaşındayken bir kanun virtüözü sayılıyordu. Darüttalim-i Musiki adlı dernekteki çalışmalara kanunuyla katıldığı yıllarda, özel olarak armoni, kontrpuan ve füg dersleri almıştır. Müzik uğruna mimarlık öğrenimini yarıda bırakarak Viyana'ya gitmiş ve konservatuvarda Joseph Marx'ın sınıfında kompozisyon öğrenimi görmüştür. Viyana Devlet Müzik ve Görsel Sanatlar Akademisi'nde ise orkestra şefliği derslerini izlemiştir. Türkiye'ye dönünce İstanbul Belediye Konservatuvarı'nda (bugünkü İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı) müzik tarihi öğretmenliğine ve Şehir Tiyatroları orkestra şefliğine atanmıştır.

1936'da Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın şef yardımcılığına getirilen Alnar bir yandan da Ankara Devlet Konservatuvarı'nda ders vermiştir. Orkestranın şefi Ernst Praetorius 1946'da ölünce Alnar onun yerini almıştır. 1952-55 arasında Viyana'da kalmış ve çeşitli orkestraları yönetmiştir. Yurda döndükten sonra bir süre Devlet Opera ve Balesi genel müdürlüğünde bulunmuştur. Sonra yeniden Viyana'ya gitmiştir. 1964'te Ankara'ya dönmüş ve zaman zaman Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nı yönetmiştir.

Türk Beşleri içinde, klasik Türk müziğini en yakından tanıyan besteci olan Alnar, çoksesli yapıtlarında bu kaynaktan çok geniş ölçüde yararlanmıştır. Başlıca vokal yapıtları :

Tahirbuselik Longa, Acemhaşiran parça, Kelebek Zabit, Zeybek Havası Hicazkar, Nilüfer, Yalova Türküsü, Sarı Zeybek, Gençlik Marşı (Okyay , E 1999 Ferid Anlar).

II.1.4.3. Ulvi Cemal Erkin

resim 5 Ulvi Cemal Erkin

Henüz çocukken piyano öğrenmeye başlayan Ulvi Cemal Erkin Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra devlet bursuyla Fransa'ya gönderilmiştir. Paris Konservatuvarı'nda ve Müzik Öğretmen Okulu'nda (École normale de musique) öğrenim görmüştür. Erkin 1930'da Türkiye'ye dönmüş ve Cumhuriyet döneminde kurulmuş ilk yüksek dereceli müzik okulu olan Ankara Musiki Muallim Mektebi'nde piyano ve armoni dersleri vermeye başlamıştır.

1936'da Ankara Devlet Konservatuvarı açılınca bu okulun öğretim kadrosuna katılmış ve 1949-51 arasında bu kurumun müdürlüğünü üstlenmiştir. Daha sonra, ölümüne kadar piyano yüksek bölümünde öğretmenlik ve bölüm başkanlığı yaptı. 1971'de "devlet sanatçısı" unvanını almıştır.

Daha çok çalgı ya da çalgılar için besteler yapan Ulvi Cemal Erkin, geleneksel müzik birikimimizle modern beste tekniklerini birleştirmeyi amaçlamış, klasik Türk müziği ezgilerinden olduğu gibi ritimlerinden de büyük ölçüde yararlanmıştır. Aynı

zamanda Cumhuriyet döneminin neredeyse bütün opera çevirilerini yapmıştır. Başlıca vokal yapıtları:

Bülbül, Ayın Ondördü, Yedi Halk Şarkısı, Ninni, Improvisation, Zeybek Türküsü, Karagöz, Keloğlan (Say, A.1995 *Müzik ansiklopedisi*. Müzik ansiklopedisi yayınları).

II.1.4.4. Ahmet Adnan Saygun

resim 6 Ahmed Adnan Saygun

Ahmet Adnan Saygun ilk müzik derslerini aldığı İsmail Zühtü Bey'in önerisiyle piyano öğrenmeye başlamıştır. Kısa bir süre Hüseyin Saadettin Arel'den armoni dersleri almıştır. Daha sonra kendi kendine kontrpuan çalışmıştır. Saygun 1925'te ilkokul müzik öğretmenliğine atanmış, 1926'da ise bir sınavda başarı göstererek lise müzik öğretmenliğine yükselmiştir. 1928'de devlet bursuyla gönderildiği Paris'te dönemin ünlü öğretmenlerinden Vincent d'Indy ve Eugène Borrel'in öğrencisi olmuştur.

1931'de Türkiye'ye dönünce Ankara Musiki Muallim Mektebi'nde armoni ve kontrpuan dersleri vermeye başlamıştır. 1936'da İstanbul Belediye Konservatuarı'na

geçmiştir. O yıl Türkiye'ye gelen Béla Bartók ile birlikte Anadolu'da bir inceleme gezisine çıkmıştır. Saygun 1946'da Ankara Devlet Konservatuvarı'nın kompozisyon ve modal müzik bölümlerinin başkanlığına getirilmiştir. Kendisine 1971'de "devlet sanatçısı" unvanı verilmiştir. 1973'ten sonra derslerini İstanbul Devlet Konservatuvarı'nda (bugünkü Mimar Sinan Üniversitesi Devlet Konservatuvarı) sürdürmüştür.

Konservatuvarların da Yükseköğretim Kurulu'na (YÖK) bağlanması üzerine 1985'te "profesör" unvanını almıştır.

Türk Beşleri içinde, Türk halk müziğini en yakından tanıyan besteci olan Saygun yapıtlarında bu kaynaktan hem ritim, hem de ezgi bakımından geniş ölçüde yararlanmıştır. Başlıca vokal yapıtları:

Operalar: Özsoy, Taşbebek, Kerem, Köroğlu, Gilgameş, Yunus Emre Oratoryosu (Yener, F. (1992) *100 Opera*. Bates yayınları; And, M. *Cumhuriyetin ilk opera gösterirci ve yapımcısı*. Sanat dünyamız dergisi Sayı:89.YKY kültür yayınları)

II.1.4.5. Necil Kazım Akses

resim 7 Necil Kazım Akses

Daha ilkokuldayken keman ve viyolonsel öğrenmeye başlayan Necil Kazım Akses lise öğrenimi sırasında Cemal Reşit Rey'den armoni dersleri almıştır. Devlet bursuyla Viyana Devlet Müzik ve Görsel Sanatlar Akademisi'nde viyolonsel ve kompozisyon (bestecilik) öğrenimi görmüştür. Daha sonra Prag Devlet Konservatuvarı'nda Joseph Suk'un da öğrencisi olmuştur. Ayrıca Âlois Haba'dan, çeyrek ton dizisi müziğinin kuramsal temellerini öğrenmiştir. Türkiye'ye dönünce, Ankara Devlet Konservatuvarı'nın kuruluşuyla ilgili çalışmalarda Paul Hindemith ile işbirliği yapmıştır. Bu okul öğrenime başlayınca da kompozisyon dersleri vermeye başlamıştır. Bir ara konservatuvarın müdürlüğünü de üstlenmiştir. Daha sonra Güzel Sanatlar genel müdürlüğü, Bern ve Bonn kültür ataşelikleri, Ankara Devlet Opera ve Balesi genel müdürlüğü gibi görevlerde bulundu. 1971'de kendisine "devlet sanatçısı" unvanı verilmiştir. Hacettepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarı'nda uzun süre kompozisyon profesörü olarak görev yapmıştır.

Türk Beşleri'nin öteki üyeleri gibi geleneksel müzik birikimimize dayanarak bestelediği yapıtlarıyla, çoksesli müziğin Türkiye'de yerleşmesine katkıda bulunmuştur. Gençlik yapıtlarında daha çok halk ezgilerinden yararlanırken, olgunluk döneminde özellikle klasik Türk müziğinden yararlanmıştır. Başlıca vokal yapıtları:

Operalar: Mete, Bay Önder, Timur

Marşları: Konservatuar Marşı, Cumhuriyet'in 50. Yıl Marşı, Türkiye Marşı (İlyasoğlu, E. 1998 Necil Kazım Akses).

II.1.5. Müzik Devrimi Hızlanıyor

Cumhuriyet Dönemiyle birlikte, Atatürk devrimleri ve Cumhuriyetin temel ilkeleri gerek tiyatro eserlerinde gerekse tiyatronun çeşitli yönlerinde yansıma ve uygulama alanı bulmuştur. Türk ulusunun erdemleri, idealleri, değerleri eski tarihten alıntılarla gösterilmiştir. Devrimlerin korunması ve övgüsü opera sanatı da dahil olmak üzere çeşitli

oyunlarda yer bulmuştur. Yepyeni bir devlet kurulurken tüm sanat dalları, hem halka yönelik hem de halkın yararına onun kültür düzeyini yükseltecek şekilde temellenmiştir.

Atatürk, 1928 yılında başkent Ankara için hazırlanan şehir planlarına büyük ve modern bir opera binası koydurmuştur. Atatürk'ün plana koydurduğu 'Operaevi' ödenek yetersizliği nedeniyle yapılamamış, 'Sergievi' binası 1948'de İsmet İnönü'nün ilgisiyle 'Operaevi'ne dönüştürülmüştür.

Cumhuriyet'in ilan edilışinden sonraki yıllarda 1930'da İstanbul'da 'Opera Cemiyeti' kurulmuş, 1934'de 'Büyük Opera Heyeti' tarafından G.Verdi'nin "La Traviata" operası sahnelenmiştir. Bu çalışmalar opera sanatı açısından yetersiz kalmıştır. Atatürk, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde ciddi ve disiplinli opera çalışmaları yapılması gerektiğine inanmaktaydı.

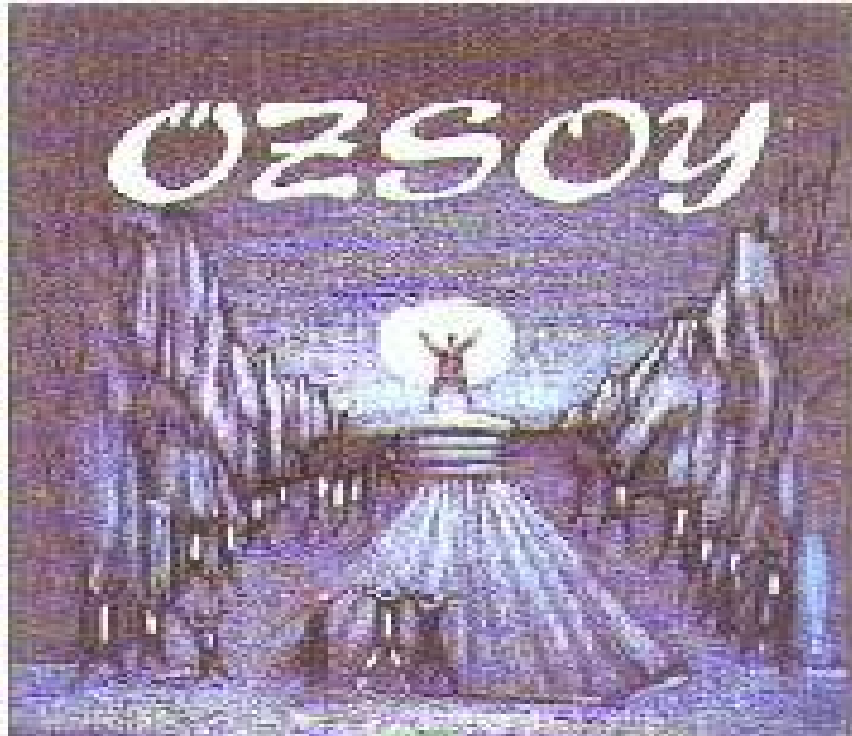
Bin dokuzyüz otuzdört yılında İran Şahi Rıza Pehlevi, Atatürk'ün davetlisi olarak Türkiye'ye gelmiştir. Atatürk, İran Şahi'na, gerçekleştirilen devrimler gösterilirken bir Türk Operası temsilinin de programda yer alması gerektiğini düşünmüş ve besteci olarak o zaman 27 yaşında bulunan Ahmed Adnan Saygun'u seçmiştir. Türk ulusunun tarihi ve manevi köklerini araştıran, bu kaynaklardan geleceğe ışık tutan "Özsoy" operasının konusu Mustafa Kemal'e aittir. Konusu İranlı şair Firdevsi'nin Şehname adlı eserinden bizzat Atatürk tarafından, Türk - İran halklarının kardeşliğini vurgulayacak şekilde düzenlenmiş ve libretto, Münir Hayri Egeli'ye yazdırılmıştır. Eser, Atatürk'ün yakın ilgisiyle orkestra, koro ve solistlerle, yaklaşık bir ay gibi kısa bir sürede ve çeşitli güçlüklerle rağmen tamamlanmıştır.Üç perdelik "Özsoy" veya "Feridun" adlı operanın ilk temsili Saygun'un yönetimi altında, devlet başkanları ve seçkin davetlilerin huzurunda, 19 Haziran 1934 günü Ankara Halkevi'nde sahneye kondu. Böylece 1934 yılında Ankara'da operaya doğru atılmış ilk adım, ilk deneme oynanmış oluyordu. Saygun'un başarısı ve Şah Rıza Pehlevi'nin gerek

Türkiye Cumhuriyeti'nin müzik devriminden gerekse operanın konusundan oldukça etkilenmesi Atatürk'ü son derece heyecanlandırmış ve apılan işi bir "inkılap hareketi" olarak değerlendirmiştir.

Mustafa Kemal'in büyük isteği; Anadolu insanının saf ve içten duygularından kaynaklanan müziği, çağın gelişmiş teknolojisiyle işleyerek ve kırsaldan kente taşıyarak tüm dünyaya yansıtacak ulusal müziği yaratmaktır. Böylece, 10. Yıl Nutku'nda da belirttiği gibi, "Milli kültürü muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkarmak" ülküsü de gerçekleşmiş olacaktı. Bunun ilk uygulaması "Özsoy" operasıdır.

Ahmed Adnan Saygun ve "Özsoy" denemesi, Türk operasının tarihinde önemli yer alır. Çünkü bu olay, Atatürk'ün Türkiye'de opera kurulması hakkındaki düşüncelerini doğrulayan ve uygulama için çalışmaların başlamasına yol açan en büyük olgudur.

II.1.6. Özsoy Operası

resim 8 Özsoy Operası Afişi

Temasını bizzat Atatürk'ün verdiği, ilk kez 19 Haziran 1934 gecesi, Münir Hayri Egeli'nin rejisi ve Ahmet Adnan Saygun'un orkestra şefliği ile iki devlet başkanının önünde 'Ankara Halkevi'nde sahnelenen, sonraki gösterimleri Atatürk'ün ölümünden çok sonra gerçekleşmiş olan Özsoy Operası, ulusal operanın yaratılmasında önemli bir adım sayılmaktadır. İlk sahnelendiğinde üç perdelik, dramatik türde bir opera olarak bestelenmiş olmakla birlikte, 3 Şubat 1982'de Atatürk'ün 100. doğum yıldönümü nedeniyle, tam 48 yıl sonra tekrar sahnelenmesi gündeme geldiğinde Saygun, bu 3 perde 12 tablodan oluşan operayı, bir perdelik özet haline getirmiştir. Atatürk ve İran Şahı Rıza Şah Pehlevi onuruna ilk sahnelendiğinde operada, bariton Nurullah Taşkiran, soprano Nimet Vahit ve Semiha Berksoy da oynamışlardır. Operada varılmak istenen ana fikir ise yüzyıllar boyunca Türkiye ve İran'ın kardeş olduğunun vurgulanmasıdır. Ankara Halkevi'nde sahnelenen ilk temsilin hemen ardından iki devlet başkanı Dışişleri Bakanlığı'na giderek orada Türk - İran dostluğunun temelini atmışlardır.

Özsoy operasının konusu İranlıların 'Şehname' destanından esinlenilmiştir. Öykü, Hakan Feridun'un ikiz oğulları Tur (Kurt) ile İraç (Aslan) üzerine kuruludur. İkizler doğduğunda şeytanın gazabı onları birbirinden ayırır. Ayrı yollara gidip birbirlerinden uzaklaşırlar. Ama yüzyıllar sonra buluşup kardeş olduklarını anlarlar. Tıpkı "ayrı yollara giden ikizler" Türkiye ve İran gibi.

Eserin sonunda, iki kardeşten Tur'un adı geçtiğinde, sahnedeki oyuncular, Ankara Halkevi'nin locasında operayı izlemekte olan Atatürk'ü, İraç (Aslan) sorulduğunda ise yanındaki Rıza Pehlevi'yi işaret etmişlerdir. Bu jest karşısında çok duygulanan Rıza Şah Pehlevi, "Kardeşim!" diyerek, Atatürk'e sarılmıştır (YALÇIN, Emre. *Cumhuriyet Döneminin İlk Lirik Sahne Eseri: Özsoy Operası*. Agora Müzik).

resim 9 Mustafa Kemal Atatürk ve İran Şahı Rıza Pehlevi

ÖZSOY OPERASI

3 Perde 12 Tablo

Yazan ve Sahneye Koyan: Münir Hayri

Besteleyen ve Orkestra Şefi: Ahmet Adnan (SAYGUN)

Orkestra: İstanbul Konservatuarı yaylı sazlar heyetiyle Riyaseti Cümhur Bando Heyeti

Dans ve korografi : Selma ve Azade Selim Sırrı

Sahne: Hami

Dekor ve kostümler : Mahmut - Galip

Koro idaresi : Muallim Halil Bedi, Mediha Adnan.

Koro: Ankara Kız lisesi, Ankara Kız orta mektebi, Ankara Beden Terbiyesi Enstitüsü talebesi

Konduit : Şevket

Suflör : Enver Necip

Rol Bölümü

Ozan : Hamdi Selçuk

Baş Şaman : Salih Bey

Köse Ağa : Salih Bey

Birinci Bey - İkinci Bey : Fethi Bey – Kemal Bey

Züppe: Fethi Bey

Bir Zabıt : Kemal Bey

Kaymakam: Kemal Bey

Felekler:Nigar Hanım, Muhsine Hanım, Muazzez Hanım, Yıldız Hanım, Nüzhet Hanım, Nimet Hanım.

Feridun: Gazi Terbiye Enstitüsü muallimlerinden Nurullah Şevket Bey

Ses : Gazi Terbiye Enstitüsü muallimlerinden Nurullah Şevket Bey

Hantun (UluAnne): Konservatuar muallimlerinden Nimet Vahit Hanım

Ahriman : Süleyman Bey

Ayşım: İstanbul Konservatuarı talebelerinden Semiha Hanım

Mehmet: Gazi Terbiye Enstitüsü muallimlerinden Ö.C.Bey

Bir Köylü: Bedri Bey

Sarıklı: Bedri Bey

Politikacı: Hayati Tembel, Sefih ,Bedbin: Semiha Hanım

Danslar: Selma ve Azade hanımların idaresinde Kız Lisesi ve Orta mektebi talebelerinden

Perran – Leyla – Vesamet – Belkis – Nedret – Enise - Melahat hanımlar

resim 10 Özsoy Operası İlk Temsil Distrübüsyonu

II.1.6.1. Özsoy Operası'ndan Alıntılar Analizler

Perde açıldığında sahnede görülen ozan, ezeli Türk yüceliğini sayıp döneceği destanına koyularak dinleyicilerin hayalini kırk bin yıl evvelki Feridun'un ülkesine çeker. Bu tiradda Atatürk'ün ulus, din, devlet konularındaki görüşlerine ışık tutulmaktadır. Arpın büyümlü melodisiyle ozan tiradını seslendirmeye başlar :

“Ben ne puta tutkunum, ne de yâra vurgunum,

Elimde destanımla yalnız hakka bakarım.

Doğruyu anlatırım, gönüllere akarım.

Gönlü açık olanlar elbet beni severler.”

Dizelerinde Asya Türklerinin eski inancı, Şamanlıktan hak dinine, İslama geçiş vurgulanmaktadır. Son bölümde ise tasavvuf felsefesinin büyük ozanı Yunus Emre ile bir bağlantı kurulmuştur. Gönül gözünün açık olması deyimi, tasavvufta, ilahi aşkın tanımlamasıdır.

Tiradın devamında, yeni milletin kültür yapısı betimlenirken kaynakların, Batıdan veya Doğudan değil, kendi tarihimizden alınması gerekliliği vurgulanmaktadır:

“Ben, ne Homeros gibi; hayali yavuzlar,

Tanrılarla sevişen kızcağızları anlatmaktan hoşlanır,

Ne de eski Fin'lerin Kalavala'sı gibi, insanlarla cinlerin,

Döğüşünü süslerim hayal enginlerinde.

Ben Firdevsi değilim, kendi dar anlayışından, güzel renkli savaşlar yaratıp,

İninde uyuyan aslanları kamçılammam. Ben vatan yavuklusu ozanım,

Öz tarihi söylerim, olmuşu iletirim. İşte böyle beylerim.”

Atatürk'ün görüşleri doğrultusunda yazılan bu satırlarda da görüldüğü gibi, iman ve vatan yeni milletin en temel unsurlarıdır. Toplumun ilerlemesi, çağdaşlaşması için

başvuracağı kaynakların, kendi geçmişinde var olduğu ve bu geçmişten hareket edilmesi gerekliliği bakın nasıl anlatılmaktadır:

“Tarih diyor ki bize,

Uygarlıklar ırmağı brakisefal soyda buldu, özlü kaynağı,

Bu soy, Asya'dan çıktı, dört bir yana dağıldı,

Bu tarih, yükselişin, başlangıcı sayıldı, Avrupa, Anadolu, İran, ve ortayayla uygarlığa girdi,

Bakın, bu büyük soyla zaman durur mu? Sakın zaman durur sanma, duran düşer

İlerden başkasına inanma.”

Dağılmış Türk boylarını bir araya toplamayı başaran Hakan Feridun'un temsil ettiği kişilik, dağılmış Osmanlı İmparatorluğunu yeni bir ulusta birleştiren Atatürk'ten başkası değildir. Bu birlikteliği sağlayan ortak değerlere, Hakan Feridun, iki oğlunun dünyaya gelişinin kutlandığı gece, yapılan dualarda örnekler verilmektedir. Sade fakat etkileyici armonik yapısıyla koro duasına başlar :

Hakan'ın yaveri yurdun dört bir yanından gelen beylere seslenmektedir.

“Dört yanın, doğunun, batının, gün ortasının ve Kara Yurdun beyleri.

Bu mavi gecede Ulu Hakan Feridun'un Çağırışına kulak verdiniz ve buraya toplandınız.”

Beylerle aralarında geçen konuşmadan sonra bir asker, Hakan Feridun'un gelmekte olduğunu müjdelir. Hakan Feridun koronun coşkuyla seslendirdiği partiyonla içeri girer :

(KORO)

“Yaşa yaşa Feridun sen başımızda var ol. Sana mutlu dilekler getirdi bu örük kul”

(HAKAN FERİDUN)

“Derin göklerden akan yüce yavuz kartallar. Sizi seçtiğiniz bey öz yürekte selamlar. Atılınca karayı silecek gibi hırçın. Kanadınızla siz en varılmaz en yalçın.

Kayaları yıkarak nur saçan beylersiniz. Ününüz yüce olsun. Yurduma hoş geldiniz”

(HAKAN FERİDUN)

“Size şölen hazırdır. Kurbanlar sizi bekler. Bu saadetli günde nur getirdiniz beyler. Hep kollar göğe kalksın yere kapansın dizler. Benimle bir oldunuz dua ettiniz sizler.”

(KORO)

“Hep kollar göğe kalksın yere kapansın dizler. Sizinle bir olalım dua edelim bizler.”

Feridun koro ile birlikte aşağıdaki, Tanrı’ya yakarışını içeren tiradını okumaya başlar.

“Tanrım, bu güzel geceyi, en güzel umutlarla doldur, nurunla doldur.

Sen ey ışık kaynağı. Dileklerin yapıcısı.

Umutlarını sana bağlayanların, koruyucusu.

Ulu Tanrı, Yüce Tanrı

Çok cahiller, seni gökte arar, yerde ister. Sen inananların gönlündesin.

Ulusumuzu daima aydın ufuklara yönelt tanrım.”

Tanrı’ya bu yakarıştan sonra, bir haberci tarafından Feridun’a müjdeli haber iletilir ve Hakan’ın ikiz çocukları olduğu haberi verilir. Hakan Feridun’un ikiz oğulları, Tur ve İraç’ın temsil ettiği “Özsoy”, Türk ve İran halkının kardeşliğini temsil etmektedir. Feridun’un hanımı Hatun’un iki yavrusuyla gelmekte olduğu haberi gelir. Koronun Hatun’a seslenişi duyulur.

(KORO)

“Selam senindir hatun, senindir ayla güneş. Bu ikiz tosunla sen sayılırsın göğe eş.”

Daha sonra koro karşılama seramonisini bitirdikten sonra Hatun ile Hakan Feridun arasında etkileyici aynı zamanda duygusal bir düet başlar:

(HATUN)

“Yurda armağan olsun hakanım bu çifte kurt. Şayet bir gün görürse kara gün bu güzel yurt.

Biri arslan biri kurt olarak saldırsınlar. Yeryüzünden kötülüğün kökünü kaldırsınlar. Kadına annelik vatanseverliktir bey”

(HAKAN FERİDUN)

“Kadın anne olunca feleğin ömrü uzar.

Yerler göğe yaklaşır. Nurlar gözleri sular.

Bugün senin ününü haykırmak istiyorum.”

Yedi feleklerin gelmekte olduğu müjdelendir. Hakan Feridun şölen hazırlanması için talimat verir. Felekler yeni doğan çocuklara, kaderleri için dileklerde bulunurlar.

2.Felek :

- Bu yavrular ve onların özsoyu çoğalsın, boyları en eşsiz yurdu bulsun, yer yüzünün en güzel

yurduna sahip olsun.

3.Felek :

- Her ne vakit el ele verip tutuşsalar, yeryüzü ışık dolsun sulh, bereket ondan doğsun.

4. Felek :

- Bu çocukların, çağlar boyu sürüp gidecek soyları, hiçbir zaman unutmasınlar, kardeş olduklarını ve her zaman, yüz yılların gerisinde kalacak olan bu anı hatırlasınlar.

6. Felek :

- Bu çocuklar yaşlanacaklar elbet. Ancak ne zaman soyları, derin derin üzerlerine çökecek, karanlık bulutlardan sıyrılır ve yeni bir nur başlarsa, bunlar kaybedecek aksakallarını,

yeniden genç olacaklar ve böylece kaderleri, soylarının yenilmez bahtına bağlanacak.

(FİNAL)

“Sen ey nur topu çocuk, Senin adın Tur olsun.

Kutlu rengin mavi, eşin ay, Yoldaşın kurt olsun.

Sen ey sevgili çocuk, Senin de adın İraç olsun.

Nurun Yeşilden çıksın, güneş seninle parlansın, Yoldaşın aslan olsun.

Ve her ikiniz de, cesaretin, erliğin rengi olan, al ile, paklığın rengi, beyaza birlikte sarılın.”

Feridun, İraç adını koyduğu oğluna, “nurun yeşilde çıksın, güneş seninle parlansın, yoldaşın arslan olsun” derken, İran’ın ortak manevi değerlerini ortaya koyuyor ve bayraklarındaki sembolleri anlatıyor. Her iki oğlunu, cesaretin, erliğin, temizliğin sembolü olan Türk bayrağında birleşmeye çağırıyor.

Çocuklarına isimlerini koyduktan sonra Feridun şenliğin başlaması için talimat verir. Türk halk müziğimizin armonize edilmiş yansımalarını bu bölümde dinleyebiliyoruz.

Son bölümde gök gürültüsüyle orkestranın kasvetli akorları dinleyiciyi tedirgin bir ruh haline sürükler. Hatun, iki çocuğuyla birlikte kendisini Ahriman ile karşı karşıya bulur. Ahriman bir şölen olduğunu işittiğini söyler ve bu şölene çağırılmadığı için bundan şikayetçidir, çağırılmadığına çok sinirlenmiştir. Orkestranın panik hissi veren tınısı içinde Hatun, Ahriman’ın kendisinden ne istediğini sorar. Ahriman, Hatun için değil çocuklar için geldiğini söyler. Hatun ise bir anne şefkatiyle yavrularını kucaklar. Ahriman’a çocuklarını öldürüp öldürmeyeceğini sorar. Ahriman buna gücünün yetmeyeceğini söyler. “Yalnız bu iki genci, soyları arasında meçhul kalmaya mahkum ediyorum” der ve devam eder kahkaha atarak:

“Bu iki bebek elele verecek ve dünya bundan ışık bulacak ha”.

Bu dileğin amacına aykırı olduğunu vurgular. Hatun bu kötülükleri yapmaması için Ahriman'a yalvarır. Ahriman bunu reddeder. Hatun Tanrı'ya yalvarmaya başlar ve bu yakarışlar sonrasında bir ses duyulur

(KORO)

“Hatun üzülme sakın. Annelik safası dert.

Bazı cilvesi onun görünürse bile sert.

Annenin sesi gök kubbede cevap bulur.

Annenin dilediği ne ise öyle olur.” ve arkasından şu ses işitilir:

”Hatun merak etme sakın. Ahrimanın dilediği ancak üç defa yerini bulabilir. Senin yavruların bir dördüncü defa el ele verirlerse bir gün Ahriman çatlayacak yer yüzü nur dolacak...”

Bu sözlerin ardından perde iner. Dünya müzik tarihinde, büyük bir devlet adamı ve bir sanatçının birlikte yarattığı, belki de tek operadır “Özsoy”.

Sonuç olarak bu mitolojiye göre yeryüzünde insanlar türedikten bir müddet sonra dünyada karanlıkla ışığın çarpışması başlamıştır. Karanlıkla aydınlığın bu ezeli döğüşü, bu en eski inanıştan bütün milletlerin dini inançlarına geçmiş ve kalmıştır. Nihayet bir gün gelmiş ki, karanlık ve kötülükler insanlığı ele geçirmiş ona hükmetmeye başlamıştır. Bu, Firdevsi'nin ölmez eseri Şehname'de “Dahhak” olarak canlandırılmıştır. Bu zalimin karanlığı yüzyıllarca sürmüş nihayet bir demirci, Türk versiyonunda “Boz kurt” İran versiyonunda “Gave” ortaya çıkmış bu karanlığı dağıtmıştır.

Yeniden ışığa kavuşan insanlar başlarına bir Bey seçmişlerdir : “Feridun”.İşte Münir Hayri, mitolojinin bu güzel noktasını eserine konu olarak almış ve XIX. yüzyıldaki Alman milli tiyatrosunun yaratıcılarının kullandığı tekniğe başvurarak Feridun hikayesini

Zendavesta, Şehname ve Efrasyap destanlarıyla Hint ve Uygur mitolojilerindeki en uygun parçalarla bağlayarak Özsoy'u meydana getirmiştir.

Asıl mitolojiye göre Feridun'un üç oğlu olmuş ve bunlardan Tur bütün Asya'ya hâkim olarak Turanilere ata olmuş, İraç İran'da kalmış ve İranilere ata olmuş, Selm'de Avrupa'ya giderek Avrupa Arilerine baba olmuştur (ALEV, G. 2007 *Özsoy Operası - Dramaturgi çalışması* ; Refiğ, G. 1997 *Atatürk ve Adnan Saygun Özsoy operası*. Boyut müzik yayın grubu).

II.1.7. Bir Anı – İnkıpların En Zoru

Atatürk Araştırma Merkezi' nin eski başkanlarından Ord. Prof. Sadi Irmak, Mustafa Kemal Atatürk' ün köşk sohbetlerinden bir geceyi anlatıyor:

Bir özgür fikir karargahı olan Ata'nın sofrasında Atatürk, alışılmış şekilde, sorular ve problemler ortaya atar, özgür bir tartışma havası içinde geniş çaplı bir fikir alışverişi olurdu. Akşamın ilerlemiş bir saatinde birdenbire en enteresan sorularından birisini bize yöneltti. Bu soru şuydu:

“İnkıplarımızın en gücü hangisidir?”

Doğrusu böyle bir soruya muhatap olabileceğimizi düşünmemiştik. Kafamın içinde türlü düşünceler kaynaşmaya başlamıştı. Aklıma ilk gelen cevap, en zor inkılabın “laiklik inkılabı” oluşuydu. Nitekim cevap sırası bana gelince bunu ifade ettim. Atatürk bunu beğenmedi. Hatta başka arkadaşların da verdikleri cevabı doğru bulmadı. Bizi bir hayli beklettikten sonra soruya cevabı kendisi verdi:

“İnkıpların en gücü müzik inkılabı”dır dedi. Sonra fikrini izaha başladı. “Çünkü dedi bu inkılap kişinin iç dünyasını yenilemeyi gerektirir. O ana kadar alıştığı ve sevdiği duyguları birdenbire bırakıp beyninin içine yeni bir âlem aşlamak demektir müzik

inkılabı."Atatürk büyük kararlarını anlatırken gözlerinde beliren kıvılcımlanmaları yine göstermiş ve şöyle demişti:

"Evet bu inkılap çok zordur, müzik inkılabı en güç inkılapdır. Fakat bu güçlüğe rağmen bu inkılap da mutlaka yapılacaktır."

Ne çare ki bu büyük hamlenin tam gerçekleşmemesine ömrünün kısalığı sebep olmuştu. Kendisi bu inkılabı göremediği gibi ondan sonraki kuşaklar da hala tereddüt içindedirler. Fakat bu tereddüdü anlamak imkansızdır (Irmak, S. 1998 Atatürk araştırma merkezi dergisi. Sayı 11, Cilt IV.)

II.1.8. Özsoy Operası'nın Ardından

Atatürk, Saygun'dan hemen yeni bir opera bestelemesini istemiştir. Bu eser, yeni bir ulusun doğuşunu anlatan "Taşbebek" operası olacaktır. "Özsoy"un temsilinden birkaç gün sonra Atatürk, Devlet Musikiye Temsil Akademisi kurulması yönündeki emirlerini vermiştir.

25 Haziran 1934'de Milli Musiki ve Temsil Akademisi Teşkilatı Kanunu çıkarılmış, kanunun birinci maddesinde amaçları şu şekilde belirlenmiştir:

'Memlekette ilmi esaslar dahilinde milli musikiyi işlemek, yükseltmek ve yaymak, sahne temsilinin her şubesinde ehliyetli unsurlar yetiştirmek, musiki muallimi yetiştirmek.'

Milli Eğitim Bakanlığı, Atatürk'ün direktifiyle Ankara'da devlet konservatuarının kurulmasıyla ilgili hazırlıklara başlamıştır. Atatürk, 1934 yılında Büyük Millet Meclisi'nin açılış konuşmasında:

"Bir ulusun yeni değişikliğinde ölçü, musikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir" demiştir. Devlet tiyatrosu fikri ilk yıllarda bile devlet ileri gelenlerinde yerleşmiştir. 1935 yılında Milli Eğitim Bakanı Abidin Özmen Devlet Tiyatro, Operet, Opera ve Temsil Kolları'nı kurmak için bazı girişimlerde bulunmuştur. Ankara'da

uzmanların katılımlarıyla toplanacak kongreye gelecek üyelere gönderdiği mektupla şu çağrıda bulunmuştur: 'Ulu Reisi Cumhurbaşumuzun işaretleri üzerine yeni hız alan müzik devrimimizin temel davası, yurdumuzda ulusal müziğin kurulması ve ilerlemesidir. Bu büyük ilkeye varmak için tutulacak yollar, yapılacak şeyler vardır.' Bakanın bu çağrısı üzerine toplanan kongrenin kararı uyarınca, önce Milli Eğitim Bakanlığı'nda ilk olarak bir Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

1934 yılında Atatürk'ün talimat, yardım ve ilgileriyle bestelenmiş olan Ahmed Adnan Saygun'un bir perdelik "Taşbebek" operası 27 Aralık 1934'te, Necil Kazım Akses'in "Bayönder" operasından ilk üç tablo 28 Aralık 1934'te Atatürk'ün İstiklal Savası'nda Ankara'ya gelişinin 15. yıldönümü kutlamaları çerçevesinde Cumhurbaşkanı'nın huzurlarında Ankara Halkevi sahnesinde ilk kez temsil edilmiştir. Atatürk, operaların librettolarında kullanılan her sözcüğün Türkçe olmasına özellikle dikkat etmiş, edebi yönden ve düşünce açısından bazı düzeltmeler yapmıştır.

1935-1936 ders yılında, Musiki Muallim Mektebi 'nde kurulması düşünülen devlet konservatuvarı için Atatürk'ün istek ve emirleri üzerine yabancı uzmanlar getirtilmiştir. Almanya'dan gelen çağdaş müziğin ünlü bestecisi Paul Hindemith'in, Ankara Devlet Konservatuvarı'nın kuruluşu ile ilgili raporunda açıklamış olduğu düşünceler arasında yer alan bir cümle, büyük bir önem taşımaktadır. Bestecinin bu görüşte ne kadar haklı olduğu, konservatuvarın daha ileri yıllarda elde etmiş olduğu başarılı sonuçlardan anlaşılmaktadır. Hindemith raporunda kısaca şöyle demiştir: "Bazı uluslara özgü müzik yeteneğinin, buyolda uygulanması gereken kesin ölçülere tamamen uyar nitelikte olduğuna Türkiye'de şahit oldum. Türklerin müziğe olağanüstü oranda yetenekleri var, teknik uğraşının her türünü kolay benimsemiş bakımından sahip oldukları güç, planlı bir reform uygulanması

halinde, Türklerin az zamanda, müzik alanında da üstün bir düzeye ulaşmalarına imkan sağlayacaktır".

Konservatuvarın temsil şubesi için, Hindemith'in tavsiyesi üzerine Almanya'dan ünlü tiyatro ve opera rejisörü Prof. Carl Ebert getirilmiştir. Her ikisinin yaptığı incelemeler sonunda verilen raporlara göre, Musiki Muallim Mektebi içinde devlet konservatuvarı sınıfları çalışmaya başlamıştır. Bu nedenle büyük önder Atatürk, 1936 yılında Büyük Millet Meclisi açılış konuşmasında: "Güzel sanatlara da alakanızı yeniden canlandırmak isterim. Ankara 'da bir konservatuvar ve bir temsil akademisi kurulmakta olmasını zikretmek, benim için bir hazdır. Güzel sanatların her şubesi için, kamutayın göstereceği alaka ve emek, milletin insani ve medeni hayati ve çalışkanlık veriminin artması için çok tesirlidir" tespitinde bulunmuştur.

Böylece adı henüz kanunla konulmamış olmasına rağmen 1936 yılında, 1934 yılında Ankara'da faaliyete geçirilmiş bulunan Musiki Muallim Mektebi'nin öğrencileri arasından seçilen yetenekli elemanlarla yine aynı kurumun içinde devlet konservatuvarı sınıfları faaliyete geçirilmiştir. Konservatuvarında, müzik sanatının bütün dallarında olduğu gibi, tiyatro ve opera alanında da çalışmalara hızla başlanmıştır.

resim 11 Ankara Halkevi'nde Türk Maarif Koleji'nin çocuk opereti temsilinde

1936 yılının Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan, Profesör Carl Ebert'e: "Türkiye'de Türk dili ile bir opera, acaba kaç yıl sonra oynanabilir?" diye sormuş, Ebert: "Beş yıl sonra" cevabını vermiştir. Bakan, bu cevabı derhal Atatürk'e iletmiştir. Büyük önder, böyle bir günü özlemlerle beklemiş, ancak ne kadar yazık ki, Türkiye' de opera kurulması için en büyük çabayı gösteren kişi olan Atatürk, çalışmaların sonucunu göremeden vefat etmiştir.

1935-1936 ve 1936-1937 yılları, Türkiye için, müzik sanatında, uluslararası nitelikteki ortak tekniği, çok sesli ulusal Türk sanat müziğini yaratma yolunda önemli yıllar olmuştur. Almanya'dan Hindemith ve Ebert gibi iki büyük sanat adamının Ankara'ya davet edilip, düşünce ve yardımlarını sağlamasıyla yetinilmemiş, İstanbul Belediye Meclisi de, konservatuarı organize etmek üzere, Viyana'dan zamanın ünlü bestecisi Hofrat Joseph Marx gibi bir otoriteyi İstanbul'a davet ederek yardımını sağlamıştır. Nitekim Hofrat Joseph Marx İstanbul' da belediye konservatuarı ile ilgili incelemelere başlamış ve belediye başkanlığına sunduğu raporda kısaca şöyle demiştir: "Türkiye, ileri müzik sanatına önem veren bir ülke olarak, büyük rol oynamaya adaydır; batı memleketlerinde okuyan Türk bestecileri, önemlilerler meydana getirmektedirler."

Ankara Devlet Konservatuarı faaliyete geçer geçmez Cemal Reşit Rey, Necil Kazım Akses, Ulvi Cemal Erkin, Ahmed Adnan Saygun ve Hasan Ferit Alnar gibi besteciler, yetenekli gençleri, geleceğin kültürlü yaratıcıları olarak çalıştırmaya başlamışlardır. Böylece yetişmiş ilk genç kuşak bestecilerinden bazıları yabancı bestecilerin yanında ihtisaslarını güçlendirerek, müzikli sahne sanatına da çağdaş Türk operalarıyla katkıda bulunmuşlardır.

Carl Ebert, Ankara Devlet Konservatuarı'nın opera stüdyosundaki eğitimle ilgili çalışmaları, uluslararası opera literatürünün standart eserlerinden alınan örneklerle, Türkçe metinli denemeler halinde oluşup gelişmiştir. Öğrencilerin sahneye koydukları ilk oyun,

Wolfgang Amadeus Mozart'ın bir perdelik "Bastien und Bastienne" adlı operası olmuştur. Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın eşliğinde ilk olarak Türkçe metinle oynanmış bulunan bu eser zamanın basınında geniş ilgi yaratmıştır.

Macar besteci Bela Bartok, Türkiye'ye gelmiş, halk müziğinin çok seslendirilmesi, araştırılması ve bilimsel alanda nasıl yararlanılacağı konusunda plan ve program yapmıştır.

III. BÖLÜM ATATÜRK'TEN SONRA OPERA SANATININ GELİŞİM SÜRECİ

Devlet Konservatuarının çalışmaları, Atatürk'ün ölümünden iki yıl sonrasında rastlamaktadır ve büyük önder, çok istediği halde, devlet konservatuarının, ancak 1939 yılında başlayabilen Türkçe opera denemelerini bile görme olanağını elde edememiştir.

Atatürk'ün vefatından sonra Başbakan İsmet İnönü de yeni kurulan konservatuara giderektiyatro ve opera derslerini denetlemeye devam etmiştir. 1940'da TBMM'de yaptığı konuşmada; 'Musiki ve tiyatro sanatında yaratma kabiliyetlerini, iyi bir inkişaf yolunda görerek memnun olmaktadır. Devlet konservatuarı, kabul buyurduğunuz kanunla daha verimli bir tekamüle doğru yürüyebilecektir" demiş, 1944'de yine Meclis'te; "Güzel sanatlara maarifimizin verdiği ehemmiyetin, milli eğitimde büyük yeri vardır. Güzel sanatlarla Türk milletinin iyi kabiliyetlerini meydana çıkartıp yükseltmek, büyük amacımızdır" sözleri ile

konuya olan yakın ilgisini gözler önüne sermiştir.

Atatürk'ün izinde giden ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, sanattan ve özellikle batı müziğinden hoşlanan bir kişiydi. İnönü ile zamanın Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, Carl Ebert'e büyük destek olmuşlardır. 1939'da Carl Ebert konservatuarın tiyatro ve şan bölümünü oluşturmuştur. Atatürk'ün emirleri sayesinde 1936'da kurulmuş olan devlet konservatuarına ait kanun 1940'da tarihinde çıkabilmiştir. Son sınıf öğrencileri için 'Tatbikat Sahnesi' kurulmuş ve disiplinli opera çalışmaları hızla ilerlemiştir.

1939'da Carl Ebert'in raporlarından yararlanılarak 3829 sayılı bir yasa hazırlanmış, 24 Mayıs 1940'da Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Bu yasanın ikinci maddesi; Musiki Muallim Mektebi içinde idareten kurulup faaliyete geçirilmiş devlet konservatuarının bölümlerini oluşturmakta ve iki ana bölüme ayırmaktadır. Müzik ve Gösteri Bölümü; opera, tiyatro ve baleden oluşmaktadır. Bu

yasanın üçüncü maddesi, konservatuvarın kuruluşunun amacını açıklar: "Her iki bölümün amacı, ülkede müzik, tiyatro ve bale kültürünü işlemek ve yetkin sanatçı yetiştirmektir."

Devlet konservatuvarı ilk mezunlarını 1941'de vermiştir. Türk operasının öncüleri olan genç öğrenciler, Ankara Halkevi Sahnesi'nde 3 Haziran 1941 'de Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün de katıldığı diploma töreninde ilk temsillerini vermişlerdir. Bu temsillerde Türkçe olarak oynanan iki opera sunulmuştur. Bunların ilki, W.A.Mozart'ın "Bastien und Bastienne" adlı eseri, ikinci eser, G.Puccini'nin "Madama Butterfly" operasının 2. perdesi olmuştur.

Temsillere Riyaset-i Cumhur Filarmoni Orkestrası katılmıştır. İkinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, temsili izledikten sonra, sanatçılara şöyle hitap etmiştir:

"Görüyorum ki çok çalışmışsınız, muvaffak oldunuz. Hepinizi tebrik ederim. Sizden bu muvaffakiyetten daha büyüklerini bekliyoruz. Biz sabırlıyız. Sizin de sabır ve aşkla çalışmanızı istiyoruz. Bu büyük sanata bir inkılap hamlesi içinde başlamış bulunuyoruz. Bu sanat sanatların en yükseğidir. Bu sanatı ileri götüreceksiniz. İsrarla, bıkmadan inkılap ve sanat aşkı ile çalışacaksınız. Ümidimiz sizlerdedir."

1941 yılının Mayıs ayında Puccini'nin "Tosca" operasının 2. perdesi, konservatuvarın opera elemanları tarafından, Türkçe librettolarla ve üstün bir başarı ile sahneye konmuş ve bu ilk opera temsilleri, zamanın basınında ilginç yankılar yaratmıştır. Bu temsilde Tatbikat Sahnesi öğrencilerinin yanı sıra Nurullah Şevket Taşkiran ve Semiha Berksoy gibi Avrupa'da öğrenim görmüş profesyoneller de yer almışlardır. Birkaç ay sonra, Haziran 1941'de, yine aynı sahnede Puccini'nin "Madama Butterfly" operasının tamamı temsil edilmiştir. Böylelikle çalışmalar olumlu şekilde sonuçlanmış ve dünya sahnelerinde oynanan büyük operaların artık Türkiye'de de temsil edilebileceği, beş yıl gibi çok kısa bir zaman içinde kanıtlanmıştır.

Konservatuvarın kurucularından Paul Hindemith, sürekli görev kabul etmemiş ancak sıklıkla Ankara'ya gelerek konservatuvarı denetlemiş ve rapor vermiştir. Carl Ebert, Devlet Konservatuvarı Tiyatro Tatbikat sahnesi ile opera stüdyosunu, 1936-1945 yılları arasında dokuz yıl kesintisiz yönetmiş ve 1947 yılında Türkiye'den tamamen ayrılmıştır.

Cumhuriyet anlayışının konuya ne denli sağlam biçimde yaklaştığını anlamak bakımından, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in 3 Temmuz 1941'de Ankara Devlet Konservatuvarının ilk mezunlarının diploma törenindeki konuşmasını anımsamakta yarar vardır:

‘Gözden uzak tutulmamasını özellikle vurgulamak isterim ki, insanlığın en müthiş savaşlarından birini yaptığı bir devirde ve harp yangınının dumanları göklerimize vurduğu böyle bir zamanda, tiyatro temsilleriyle, operayla ilgilenmemiz, güzel sanatlar davasına nasıl ciddi bir anlam verdiğimizizin tarihe geçecek kadar kuvvetli bir kanıtı olarak algılanmalıdır. Biz tiyatro ve opera türü temsil sanatını, bir uygarlık sorunu halinde alıyoruz. Onun içindir ki, aziz ülkemizin her durumda savunması için, her türlü özveriye yapmakla uğraştığımız şu sıralarda, sanatın bu dallardaki gelişimine de eğiliyor ve onu durdurmak değil, tam aksi, yürüyüşüne hızvererek devam ediyoruz. Bir gün bizim gibi tüm insanlığın kavrayacağına inanmışbulduğumuz Türk Hümanizması'nın yepyeni bir evresi devlet konservatuvarının bağrından doğmaktadır. ‘

1941-1942 ders yılı sonunda devlet konservatuvarı opera bölümü, ilk mezunlarını vermiştir. Bu ilk operacılar, ülkede bağımsız opera kumpanyaları mevcut olmadığından, tatbikat sahnesinin elemanları olarak çalışmaya başlamışlar, 1942'de şan bölümünü bitirenler Puccini'nin "Tosca" operasının 2. perdesini oynamışlardır. Devlet operası kuruluncaya dek Ankara ve İstanbul'da çeşitli operalar sahnelenmiştir. Tatbikat sahnesinin

Ankara Halkevi'ndeki temsilleri 1947 yılına kadar sürmüş ve beş opera daha başarı ile oynanmıştır.

1947 yılında tatbikat sahnelerinin yönetimi Muhsin Ertuğrul'a verilmiştir. Operanın halkla buluşması, izleyicileri çekebilmesi için opera yapıtlarının Türkçe söylenmesi gerektiğı düşünölmüş, bu nedenle, operalar uzun yıllar Türkçeye çevrilerek oynanmıştır. Yıllar sonra her bestecinin yapıtı kendi öz dilinde yorumlanmıştır. Türkçe operayı oynamak nasıl bir yenilik olmuşsa, dünya repertuarında yer almış operaları özgün dilinde oynamak da başka olumlu bir yenilik olmuştur.

Tatbikat sahnesi'den distribüsyon örnekleri;

Wolfgang Amadeus Mozart

"Le Nozze di Figaro" (FIGARO'NUN DÜĞÜNÜ) Komik Opera

Çeviri: Necil Kazım Akses, Ferit Alnar

Müzik Beste: Wolfgang Amadeus Mozart

Ork Şefi : Ferit Alnar

Sahneye Koyan: Carl Ebert

Sahne Tasarımı: Tarik Leventoğlu

Giysi Tasarımı: Sabiha Erdoğan, Memduh Akın

Koro Şefi: Georg Markowitz

Sahneye Koyan Yardımcısı: Mahir Canova, Ertugrul Iğın

Kont Almaviva..... Vedat Gürten

Kontes AlmavivaMesude Çağlayan, Mukadder Gürten, Hikmet Sorkun, Türkan Karul

Cherubino Saadet İkesus, Vasfiye Çemder, Türkan Karul

Figaro Orhan Günek, Hilmi Girginkoç

Susanna Ayhan Aydan, Rabia Erler, Muazzez Ünal, Nimet Akalın

Dr. BartoloRuhi Su, Hilmi Girginkoç

Marcellina..... Necdet Demir, Saadet İkesus

Don Basilio..... Esat Tamer, Nuri Turkan

Don Curzio..... Aydın Gün, Nuri Turkan

Antonio..... Ali Köpük, Süleyman Tamer

Barbarina.....Refia Şenbay, Nazirne Aybirtek, Evlin Öрге, Behire Özozan

1. KızBehire Özozan, Saime Kentmen

2. Kız..... Macide Bulak, Macide İçören, Neriman Hün

Bale..... Azra Kunt, Refika Gökmen, Sevince Tevs, Esat Tamer, Erdoğan Çaplı, Ümran Uzman

resim 12 Tatbikat Sahnesi Distrübüsyonu 'Le Nozze di Figaro'

Giuseppe Verdi.

"Un Ballo in Maschera" (BİR MASKELİ BALO) Komik Opera

Çeviri: Ferit Alnar

Müzik Beste: G.Verdi

Ork Şefi : Ferit Alnar

Sahneye Koyan: Carl Ebert

Sahne Tasarımı: Tank Leventoğlu.

Koro Şefi: Georg Markowitz

Sahneye Koyan Yardımcısı: Aydın Gün

Adelia.....Mukadder Gürten, Belkıs Aran, Hikmet Sorkun, Türkan Karul

Riccardo.....Aydın Gün, Süleyman Tamer

RenatoOrhan Günek

OscarMuazzez Gökmen, Azra Kunt, Nimet Akalın

Ulrica..... Saadet Alp, Necdet Demir

TommasoHilmi Girginkoç, Muammer Esi

Samuele.....Ruhi Su, Selim Ünokur

Silvano..... Fikret Kuntay, Selim Ünokur

resim 13 Tatbikat Sahnesi Distrübüsyonu 'Un Ballo in Maschera'

Bedrich Smetana.

"Prodana Nevesta" (SATILMIŞ NİŞANLI) Komik Opera.

Çeviri: Nurullah Şevket Taşkiran, Halil Bedii Yönetken

Müzik Beste: Bedrich Smetana

Ork Şefi : Ferit Alnar

Sahneye Koyan: Carl Ebert

Sahne Tasarımı: Tarik Leventoğlu

Giysi Tasarımı:Sabiha Erdoğdu, Memduh Akın

Koro Şefi: Georg Markowitz

Sahneye Koyan Yardımcısı: Ertuğrul Ilgın

MarjenkaMesude Çağlayan

Ketsal..... .N. Şevket Taşkiran

Yenik..... Aydın Gün

Vasek..... Esat Tamer

Miha..... Hilmi Girginkoç

LudmillaNiket Göksel

KrusinaVedat Gürten

Katinka.....Saadet Altan

EsmeraldaAyhan Aydan

Sirk Direktörü..... Nuri Turkan

Muff..... Sadi Aslan

DanslarNuri Altınok, Cüneyt Gökçer, Haşim Karni , Ziya Demirel

AkrobasiOrhan Günek, Refika Gökmen, Ragip Haykır

resim 14 Tatbikat Sahnesi Distrübüsyonu 'Predana Nevesta'

Ludwig von Beethoven

"Fidelio" (FIDELIO)

Çeviri: Ulvi Cemal Erkin, Necil Kazım Akses

Müzik Beste: Ludwig von Beethoven

Ork Şefi : Ferit Anlar , Prof. Em Preatorius

Sahneye Koyan: Carl Ebert

Sahne Tasarımı: Turgut Zaim

Giysi Tasarımı:Sabiha Erdogdu, Memduh Akın

Koro Şefi: Georg Markowitz

Sahneye Koyan Yardımcısı: Ertuğrul Ilgın

LeonoreMukadder Girginkoç, Saadet İkesus

Pizarro.....N. Şevket Taşkiran, Vedat Gürten

Florestan.....Nihat Kızıltan, Nuri Turkan

Marzellina..... Rabia Erler, Muazzez Ünal, Nimet Göksel, Ayhan Aydan

Jaquino..... Esat Tamer, Süleyman Güler, Sadi Sakpınar

RoccoRuhi Su, Hilmi Girginkoç, Muammer Esi

Vekil Orhan Günek, Süleyman Tamer, Hüsnü Gencer

1. MahkumAydın Gün, Sadi Sakpınar

2. MahkumSüleyman Tamer, Nevzat Karatekin

MahkumlarRagip Haykır, NihatAybars, Ulvi Uraz

Zabitler Nuri Altınok, Suat Taşer

Askerler Haşim Karul, Ziya Demirel

resim 15 Tatbikat Sahnesi Distrübüsyonu 'Fidelio'

Wolfgang Amadeus Mozart

"Bastien und Bastienne" (BASTIEN İLE BASTIENNE) Opera

Çeviri: Ulvi Cemal Erkin, Necil Kazım Akses

Müzik Beste: Wolfgang Amadeus Mozart

Ork Şefi : Ferit Anlar

Sahneye Koyan: Carl Ebert

Sahne Tasarımı: Turgut Zaim

Giysi Tasarımı:Sabiha Erdogdu, Memduh Akın

Koro Şefi: Georg Markowitz

Sahneye Koyan Yardımcısı: Ertuğrul Ilgın

Bastien..... Süleyman Güler

Bastienne.....Rabia Erler

Kolas.....Ruhi Su

resim 16 Tatbikat Sahnesi Distrübüsyonu 'Bastien und Bastienne'

Giacomo Puccini

Madame Butterfly" MADAME BUTTERFLY Opera

Çeviri: Ferit Anlar , Necil Kazım Akses

Müzik Beste: Giacomo Puccini

Ork Şefi : Ferit Anlar

Sahneye Koyan: Carl Ebert

Sahne Tasarımı: Turgut Zaim , Tarik Leventoğlu, Arif Kaptan

Giysi Tasarımı :Sabilia Erdoğan, Memduh Akın

Koro Şefi: Georg Markowitz

Sahneye Koyan Yardımcısı Ertugrul Ilgın

Madame Butterfly (Cio Cio San)..... Mesude Çağlayan

B. F. Pinkerton (Deniz Teğmeni)..... Aydın Gün

Suzuki (Cio Cio San'ın Hizmetçisi)Necdet Demir (Biber)

Bonzo Amca (Bir Buda Rahibi)Nurullah Şevket Taşkıran

Prens Yamadori.....Vedat Gürten

İmparatorluk Komiseri.. Esat Tamer, Ruhi Su

Sharpless.. Süleyman Tamer

resim 17 Tatbikat Sahnesi Distrübüsyonu 'Madame Butterfly'

Giacomo Puccini

TOSCA “Tosca” Opera

Çeviri: Ferit Anlar , Necil Kazım Akses

Müzik Beste: Giacomo Puccini

Ork Şefi : Ferit Anlar

Sahneye Koyan: Carl Ebert

Sahne Tasarımı: Turgut Zaim , Tarik Leventoğlu, Arif Kaptan

Giysi Tasarımı:Sabiha Erdogdu, Memduh Akın

Koro Şefi: Georg Markowitz

Sahneye Koyan Yardımcısı: Ertuğrul Ilgın

Mario Cavaradossi Süleyman Güler

Floria Tosca Semiha Berksoy

Baron ScarpiaNurullah Şevket Taşkiran

Polis Memuru..... Nihat Kızıltan

resim 18 Tatbikat Sahnesi Distrübüsyonu ‘Tosca’

Ludwig von Beethoven

"Fidelio" FIDELIO Opera

Çeviri: Ulvi Cemal Erkin , Necil Kazım Akses

Müzik Beste: Ludwig von Beethoven

Ork Şefi : Prof. Ern Preatorius

Sahneye Koyan: Carl Ebert

Sahne Tasarımı: Turgut Zaim

Giysi Tasarımı:Sabiha Erdoğan, Memduh Akın

Koro Şefi: Georg Markowitz

Sahneye Koyan Yardımcısı: Ertugrul Iğın

Leonore.....Saadet Altan

Don Pizarro..... Vedat Gürten, Nurullah Şevket Taşkıran

Don Florestan.....Nihat Kızıltan

Marzelline.....Muazzez Gökmen

Jaquino.....Esat Tamer

RoccoRuhi Su

1. Mahkum..... Aydın Gün, Orhan Günek

2. Mahkum..... Hilmi Girginkoç

Zindancı.....Süleyman Tamer

L. Fidelio.....Semiha Berksoy, Mukadder Girginkoç (Gürten)

Koro.....Orhan Koçer, Hilmi Girginkoç, Aydın Gün, Orhan Günek, Fikret Kuntay,

Selim Kaya Öztan, Sadi Sakpınar, Nazım Ülgen, Esat Tamer,

Süleyman Tamer

resim 19 Tatbikat Sahnesi Distrübüsyonu 'Fidelio'

IV. BÖLÜM İLK TÜRK OPERA SANATÇILARININ BİYOGRAFİLERİNDEN

SEÇMELER

IV.1. Aydın Gün

resim 20 Aydın Gün

Carl Ebert'in asistanı olan Tenor Aydın Gün Türkiye'de operanın gelişmesine çok büyük katkıları olan değerli bir kültür sanat insanıdır. Gün, operayı Ankara dışına taşımak ve İstanbul'da ikinci bir opera oluşturmak için çok çalışmıştır. Türk operasına daha başından beri damgasını vuran kişilerden biri olan Aydın Gün, yöneticiliğinin yanında birçok eserde başrolleri üstlenmiş ve eserler sahneye koymuştur. Aydın Gün bu birikimini İstanbul'a taşımış; İstanbul Belediyesi Şehir Operasını açmak için bütün hazırlıkları tamamlamıştır. 19 Mart 1960'ta Tepebaşı Tiyatrosunda "Tosca"yı seslendirmek için perde açılmıştır. Dönemin Belediye Başkanı Kemal Aygün'ün de desteğiyle sanat hayatımıza kazandırılan İstanbul Operası, bu tarihten sonra birbirinden güzel eserleri sahnelemeye başlamıştır.

Aydın Gün, 1950'li yılların sonlarından itibaren opera klasiklerinden yaklaşık 40 yapıtın rejisini yapmış ve yurtdışında operalar sahnelemiştir.

1951 yılında Rigoletto rejisiyle büyük başarı kazanmıştır. Bunun üzerine devlet tarafından Viyana'ya gönderildi. 1957 yılında Klagenfurt Operası'nda Turandot ve Rigoletto'nunrejisörlüğünü üstlenmiştir. 1966 yılında Paris'te Giacomo Puccini'nin "La Funcuilla del West" operasını, 1972 yılında Nantes kentinde Giuseppe Verdi'nin "Aida" operasını sahnelemiştir.

Aydın Gün, Devlet Operası Genel Müdürlüğü ve Uluslararası İstanbul Müzik Festivali'nin Sanat Yönetmenliği gibi görevlerde bulunmuş, Avrupa Konseyi Kültür Ödülünün yanı sıra 1988 yılında "Devlet Sanatçısı" unvanıyla onurlandırılmıştır.

İstanbul Kültür Sanat Vakfı İstanbul Festivali'nin oluşumunda ve gelişiminde büyük katkıları olan ve bir dönem de Cemal Reşit Rey'in Genel Sanat Yönetmenliği görevini üstlenen Gün, 1990'larda Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.'nde Kültür-Sanat Danışmanı olarak çalışmış, Yapı Kredi Sanat Festivali ve bankanın özel etkinlikleri çerçevesinde 1994-1997 döneminde gerçekleştirilen iki yüzü aşkın başarılı uluslararası ve ulusal sahne performansının organizasyonunda çok etkin bir rol üstlenmiştir. Aynı dönemde, Yapı Kredi'nin yayınladığı "Büyük Besteler Büyük Ustalar" CD'leri başta olmak üzere çeşitli müzik projelerinde değerli müzikçi merhum Bekir Sıtkı Sezgin'le eşgüdüm içinde çalışan Aydın Gün, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık tarafından gerçekleştirilen uluslararası resim sergilerinin projelendirilmesi sürecinde de değerli katkılar koymuştur.

İlki 1995 yılında gerçekleştirilen, Yapı Kredi'ye kültür-sanat organizasyonları alanında IPRA (Uluslar arası Halkla İlişkiler Derneği)'dan altın madalya kazandıran ve bankanın 2000 yılında son verdiği Yapı Kredi Uluslararası Leyla Gencer Şan

Yarışması'nın fikir babası ve kurucusu olan Gün, 1990'ların sonunda, eşi Azra Gün ve oğlu, ressam Mehmet Gün'le Berlin'e yerleşmiştir.

IV.2. Ayhan Aydan

resim 21 Ayhan Aydan

1924 yılında İzmir-Çeşme'de doğmuştur. 1943 - 1944 yılları arasında Ankara Devlet Konservatuvarı Opera bölümünden mezun olmuştur. Bazı ufak tefek operalarda görev almıştır. Bu sırada Carl Ebert'in kendisini farketmesiyle Figaro'nun Düğünü isimli operada Susanna rolüyle profesyonelliğe adım atmıştır. On dokuz yaşında orkestra şefi Hasan Ferit Alnar'la evlenmiş ve bu evlilikten bir oğlu olmuştur. Carl Ebert, Glyndebourne Opera Festivali'nde Mozart'ın operalarını sahneye koyduğu bir zamanda Ayhan Aydan'ı bu festivale katılması için İngiltere'ye götürmek istemiş fakat Aydan bazı nedenlerle gidememiştir.

IV.3. Semiha Berksoy

resim 22 Semiha Berksoy

1910 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Annesi ressam Fatma Saime Hanım, babası Ziya Cenap Berksoy'dur. Annesi ona jestlerle şiir okumasını, şarkı söylemesini ve resim yapmasını öğretmiştir. İlkokuldayken hikayeler yazar, yazdıklarında resimlerdi. Darülbedai tiyatro okuluna giden Semiha İstanbul Belediye Konservatuvarı'nda Nimet Vahit Şan sınıfına devam etmiş ve ilk şan konserini vermiştir. Daha sonra devlet bursu ile Almanya'da Berlin Devlet Yüksek Müzik Akademisi Opera Bölümü'nde eğitim almış ve birinci olarak bitirmiştir.

Artık ses operasında primadonnadır, 1932'de Darülbedai'de çalışmaya başlayan Semiha Hanım çeşitli oyunlarda başrol oynamıştır. Muhsin Ertuğrul'un çektiği ve ilk sesli Türk filmi olarak bilinen İstanbul Sokaklarında Semiha rolündedir. Darülbedai'de sahnelenen Türk operetlerinin primadonnası olmuştur. Atatürk'ün hayranlıkla seyrettiği Özsoy Operası'ndaki rolüyle dikkatleri üzerine çekmiştir.

Opera kariyerine 1934'de başlamış olan Semiha Berksoy Türkiye, Almanya ve Portekiz'de sahneye çıkmıştır. Nazım Hikmet'in yazdığı 'Bu Bir Rüya'dır' operetinde Fatma rolünü, Cemal Reşit ve Ekrem Reşit Rey'in operetinde Marlane rolünü, 'Saz Caz'da Doleres

Del Ranco'yu oynadıktan sonra Ankara Devlet Konservatuvarı'nın açtığı sınavı kazanarak Berlin Devlet Yüksek Müzik Akademisi Opera bölümüne girmiştir. Berlin'de verdiği konserlerde ayakda alkışlanan ilk Türk operacısıdır. Orada Richard Straws'un 75. doğum yılı şenliklerinde "Ariadne auf Naxos" operasında başrolde oynamıştır (1939). 1940'da Türkiye'ye dönen Semiha Berksoy, Carl Ebert'in rejiliğinde Tosca ve Madame Butterfly operalarında oynamıştır. Ayrıca Deli Dolu ve Lüküs Hayat operetlerinde de görev almıştır.

Berlin'de çalışmak yerine Ankara Devlet Operası'nın sanatçısı olmaya yeğleyen Semiha Hanım, ilk konserini Cemal Reşit Rey'in eşliğinde vermiştir. Ankara Devlet Operası'nın kurulmasında Carl Ebert ile birlikte görev alan Semiha Hanım, 1941 yılında profesyonel anlamda ilk opera gösterisi olan Tosca'da oynamıştır. Bundan sonra da Devlet Operası'nın çeşitli gösterilerinde rol almış ve yurtdışında pek çok konser vermiştir. 1963 yılında jübilesi yapılan Semiha Berksoy, 1972 yılında Devlet Operası'ndan 'Yüksek Dramatik Soprano' olarak emekli olmuştur. Bütün bu çalışmalarının yanısıra Semiha Hanım resim yapmaktan vazgeçmemiştir. 1969 yılında Berlin'de, 1972 yılında da Paris'te sergi açmıştır. Türkiye'de ilk sergisini 1974 yılında Ankara Devlet Resim Heykel Galerisi'nde açan Semiha Hanım, tuvallerinde genellikle ölüm ve aşk temalarını işlemiştir. Kocaman kara gözlü genç bir kadın, ya kendi ölümünü ya da aşkı beklemektedir.

1998'de Devlet Sanatçısı unvanı almıştır. 1999'da New York City Lincoln Center'da Robert Wilson'ın The Days Before: Death, Destruction and Detroit III isimli operasında opera söylemiştir. 15 Ağustos 2004'de 94 yaşında ölmüştür.

IV.4. Leyla Gencer

resim 23 Leyla Gencer

İstanbul'da doğmuştur. İstanbul Belediye Konservatuarı'nda başladığı şan eğitimine İtalyan soprano Giannina Arangi-Lombardi ve Apollo Granforte ile devam etmiştir. 1950 yılında Ankara Devlet Operası sahnesinde Mascagni'nin Cavalleria Rusticana eserinde Santuzza rolünü yorumlayana dek Ankara Devlet Opera ve Balesi Korosu'nda görev almıştır. Birkaç yıl içerisinde tanınan bir opera sanatçısı olan Gencer, bir çok önemli devlet etkinliğine soprano olarak davet edilmiştir.

Leyla Gencer'in İtalyan sahnelerine adım atması Napoli San Carlo Tiyatrosu'nda yine Santuzza rolü ile olmuştur. Bir yıl sonra Madame Butterfly ve Yevgeni Onegin operalarını seslendirmek için tekrar Napoli'ye dönmüştür. 26 Ocak 1957'de La Scala Tiyatrosu'nda ilk kez sahneye çıkarak Poulenc'in Les Dialogues des Carmelites operasının dünya prömiyerinde Lidoine rolünü yorumlanmıştır.

Şubat 1957'de, Milano Duomo Katedrali'nde düzenlenen Toscanini'yi anma törenlerinde, şef Victor De Sebata yönetimindeki La Scala Tiyatrosu koro ve orkestrası eşliğinde, Verdi'nin Requiem'inin final bölümünü yorumlayan Gencer, yine 1957

Temmuz'unda, La Scala Tiyatrosu'nun Köln turnesinde La Forza Del Destino operasında başrolü seslendirmiştir.

Ünlü soprano 1957 ile 1980 seneleri arasında La Scala Tiyatrosu'nda, Verdi'nin Don Carlos, La Forza Del Destino, Aida, Macbeth, Simon Boccanegra, I Vespri Siciliani; Bellini'nin Norma; Donizetti'nin Poliuto ve Lucrezia Borgia; Mozart'ın Idomeneo; Monteverdi'nin L'Incoronazione di Poppea; Gluck'un Alceste; Tchaikovsky'nin Maça Kızı; Britten'in Albert Herring ve Pizzetti'nin L'Assassinio nella Cattedrale eserinin 1958 yılı dünya prömiyeri de dahil olmak üzere bir çok başrol yorumlamıştır.

Kısa sürede uluslararası bir kariyere kavuşan Gencer Gui, Serafin, Gavazzeni ve Muti gibi büyük İtalyan şeflerle çalışmıştır. Donizetti'nin unutulmuş operalarını başarılı bir şekilde yorumlayarak "Donizetti Rönesansı"nın gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur.

Leyla Gencer'in geniş repertuarı, Monteverdi, Gluck ve Mozart'ın eserlerinden neo-klasik döneme; Cherubini, Spontini, Mayr ve romantik dönemden Puccini, Prokofiev, Britten, Poulenc, Menotti ve Rocca gibi sanatçıların eserlerine; lirik soprano dan dramatik koloratüre uzanan bir yelpazede 72 rolü kapsamaktadır.

Paris'te La Scala sanatçılarından Nikita Magaloff ile beraber yorumladığı Chopin'in lirik besteleri, La Scala sahnesindeki Liszt-Bartok yorumu ve 1982'deki Venedik karnavalında La Fenice Tiyatrosu'nda seslendirdiği ve Türkleri konu alan operalardan alınan bölümlerden oluşan konser programı, sanatçının araştırmacı ve titiz tavrını yansıtmaktadır.

1985 yılında Venedik La Fenice Tiyatrosu'nda Francesco Gnecco'nun La Prova di un'Opera Seria isimli eseriyle opera sahnelerine veda eden Leyla Gencer, 1992 yılına dek konser ve resitallerine devam etmiştir.

1982'den itibaren, seminer ve yorum kurslarıyla kendini genç opera sanatçılara adayanan sanatçı, 1983-88 yılları arasında As.Li.Co. di Milano'nun didaktik-sanatsal yönetmenliğini üstlenmiş, 1997-98 yılları arasında ise şef Riccardo Muti tarafından La Scala korosunun genç sanatçılar okulunda yöneticiliğe atanmıştır

En önemli opera sahnelerinde bir çok başrol yorumlayan Leyla Gencer, "20. yüzyılın son divası" olarak kabul edilmektedir. Opera dünyasında bulunduğu yeri, yalnızca repertuarının çeşitliliğiyle değil, canlandırdığı karakterlere kattığı dramatik nüanslarla da sağlamlaştıran Gencer, araştırmacı kişiliği ve iyi bir eğitimci olmanın verdiği sorumlulukla romantik dönemin unutulmuş bir çok eserini tekrar günışığına çıkartmıştır.

Leyla Gencer, 10 Mayıs 2008 tarihinde, İtalya'nın Milano şehrindeki evinde ölmüştür.

IV.5. Suna Korat

resim 24 Suna Korat

Dünyanın seçkin birçok operaevinde sanatını dinleten Suna Korat, resitalleri ve plaklarıyla hayranlık uyandırmıştır. Mario del Monaco ve Tito Gobbi gibi sanatçılarla sahneye çıkan, konserler veren sopranomuz, BBC televizyonunda Menuhin, Fontaine ve Nureyev'in katıldığı "Gala Akşamı"nda programın ilgi gören sanatçılarından biri olmuştur. "Teatre Regio di Parma" orkestrası ve korusu eşliğinde La Scala Operası'ndan Renate Tebaldi, Tito Gobbi ve Mario del Monaco ile Amerika'daki "Verdi Festivali"ne katılan Suna Korat, Paris'teki "National Opera"da sahneye çıkan ilk Türk'tür. La Scala solistleriyle Güney Afrika'da "La Traviata"da rol alan sanatçımız, "Prag Bahar Festivali"ne üç kez davet edilmiş, Avrupa'nın birçok ülkesinde konuk sanatçı olarak oynadığı operalarda beğeni kazanmış, televizyon programlarında yer almıştır. Hollanda'nın AVRO televizyonunda koro ve orkestra eşliğinde söylediği "Ave Maria"nın kaydı plak yapılmıştır.

IV.6. Zehra Yıldız

resim 25 Zehra Yıldız

Soprano Zehra Yıldız, İstanbul Mimar Sinan Konservatuvarının şan bölümünde ve Şişli İktisat Fakültesinde eğitim görmüştür. 1982'de İstanbul Devlet Operası'nın solist kadrosuna kabul edilmiştir. 1987'de İtalya'nın Parma kentindeki Verdi yarışmasında finale kalarak Corale Verdi Akademisi'nde ihtisas yapmaya hak kazanmıştır. 1988'de Ettore

Bastianini ŞanYarışmasında gümüş madalya kazanmıştır. İstanbul, onu, Venedik'te Bir Gece, İnsan Sesi, Otello, Madam Butterfly, Uçan Hollandalı, Aida, Salome ve Tosca temsillerinde baş kadın oyuncu olarak alkışlamıştır. Zehra Yıldız, ayrıca Yunus Emre Oratoryosu, Mahler'in 2. ve 4. Senfoni'leri, Beethoven'ın 9. Senfoni'si, Richard Strauss'ın Son Dört Şarkı'sı, Verdi'nin Requiem'i gibi senfonik yapıtlarda soprano soloları üstlenmiştir.

Onu, gecikerek keşfeden ve paylaşamayan Avrupa sahnelerinde yitirdik. Almanya'nın bir şehrinden diğerine, sanki yılların gecikmişliğini kapatırcasına uçardı. Senta'dan Salome'ye, Leonora'dan Aida'ya, Floria Tosca'ya doğru...

Aynı hafta içinde ayrı sahnelerde ayrı şefler, ayrı kadrolar, ayrı rejilerle opera tarihinin en ağır ve birbirinden farklı rollerini canlandığı sırada bir beyin kanaması sonucu 12 Aralık 1997'de, Heidelberg'de aramızdan ayrılmıştır.

O hep aynı Zehra idi. Güleç, alçakgönüllü, disiplinli, çevresine olumlu ışınlar saçan, her temsilinde çevresindekileri ve izleyicileri kendine hayran bırakan Zehra. Zehra Yıldız, dünyadaki diğer meslektaşlarına göre daha da gecikerek parlamıştır. Çünkü maddi olanaklar bulup kendini daha önce tanıtmaya fırsatını yaratmıştır. Eğer İtalya'daki konkurlara, yarışmalara, kurslara daha erken yaşlarında katılma olanağı bulsaydı, belki de çok daha önceden keşfedilecekti.

IV.7. Saadet İkesus

resim 26 Saadet İkesus

Ankara Kız Lisesi Fen Bölümünden sonra girdiği Fen Fakültesini bırakan İkesus , Müzik-i Muallim Okulu'nda Nurullah Şevket Taşkiran, Salih Canar, Nüzhet Şenbay, Raşit Rıza, Behzat Lav ile çalışmıştır. Ankara Konservatuari'nı kazandıktan sonra burslu olarak gittiği Almanya Berlin Müzik Akademisi'ni üç yılda bitiren İkesus, Wagner'in Liedler'inden oluşan ilk konserini, Berlin Radyosu'nda vermiştir.

İkesus, Maria Schultz ile çalıştığı Duisburg Operası'nda Rigoletto'da Haensel ve Grethel, Windsor'un Şen Kadınları, Don Carlos, Cossi Fan Tutte ve Carmen operalarında rol almıştır. Türk Operası ve Tiyatrosunun kurucusu Carl Ebert'in çağrısı üzerine 1941 yılında Türkiye'ye dönen İkesus, Ankara Devlet Konservatuvarında şan hocalığı yapmıştır. Bir süre sonra şan hocalığının yanı sıra sahne çalışmaları, opera çevirileri ve opera rejilerini de birlikte sürdüren İkesus 'un, İtalyanca, Almanca ve İngilizce'den çevirdiği yaklaşık 50 opera arasında "La Traviata", "Maça Kızı", "Don Carlos", "Haensel ve Grethel", "Salome", "Maskeli Balo", "Eugene Onegin", "Alayın Kızı" operaları ve Brahms, Schubert, Çaykovski, Mussorgski ve sayısız liedleri bulunmaktadır.

IV.8. Ayhan Baran

resim 27 Ayhan Baran

Avrupa'daki etkinliklerine 1959 yılında Münih'te Bavyera Radyo Senfoni ve Hannover'de Niedersachsen Senfoni orkestraları eşliğinde verdiği konserlerle başlamıştır. 1961 yılında "Enescu" ve 1963 yılında "Verviers" şan yarışmalarında ödüller kazanan sanatçı, 1963 yılında "Harriette Cohen" altın madalyasına lâyık görülmüştür. 1967 ve 1969'da Düsseldorf ve Duisburg operalarında konuk sanatçı olarak sahneye çıkan Baran'ın 1968 yılında Londra'da Maria Rossi yönetimindeki orkestra eşliğinde seslendirdiği Verdi'nin "Les Vêpres siciliennes" operası, İsviçre'de Sonic firması tarafından plak yapılmıştır. Budapeşte Filarmoni Orkestrası eşliğinde Adnan Saygun'un halk şarkılarını içeren dört plak ise 1985 yılında Fransız Plak Akademisi'nin ödülünü kazanmıştır.

1987 yılında Devlet Sanatçısı ünvanıyla onurlandırılan solist İstanbul Devlet Operası'ndaki görevini sürdürmektedir. 2007 yılında TRT tarafından 3 CD'den oluşan 'Geçmişten Günümüze Ayhan Baran' albümleri yayınlanmıştır.

IV.9. Ruhi Su

resim 28 Ruhi Su

Sanatçı anne ve babasını I. Dünya Savaşı sırasında kaybetmiş ve Adana'daki Öksüzler Yurduna yatılı olarak yerleşmiştir. Çocukluğunun geri kalan yıllarını, yoksul bir ailenin yanında ve daha sonra da öksüzler yurdunda geçirmiştir. Müzik öğretmeni Mehmet Tahir'in okula keman aldırması üzerine kemana başlamıştır. 1927 yılında Kuleli Askeri Lisesi'ne girmiştir. 1931 yılında burayı bitirmiş fakat Harp Okulu'na devam etmemiştir. Adana Öğretmen Okulu'nda okurken, Ankara'ya Müzik Öğretmen Okulu'na (Musiki Muallim Mektebi) girmeyi başarmıştır. 1942'de Ankara Devlet Konservatuvarı'nın Şan Bölümü'nü bitirmiştir. Aynı yıllarda sırasıyla Ankara Cebeci İkinci Ortaokulu'nda, sonra Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde müzik öğretmenliği yapmıştır.

Cumhurbaşkanlığı Orkestrası'na seçilmiş, konservatuvarın opera bölümünde okumuş ve daha sonra da devlet operasında çalışmıştır. Devlet Operası sanatçısı olarak, Bastien und Bastienne, Satılmış Nişanlı, Madame Butterfly, Fidelio, Tosca, Yarasa Opereti, Aşk İksiri,

Rigoletto, Figaro'nun Düğünü, Maskeli Balo ve Konsolos gibi operalarda rol almıştır. Türk Opera Sanatı'nın temelinde Ruhi Su'nun katkısı büyüktür.

Opera çalışmaları sırasında Türk halk müziğine ilgi duymuştur.1943-1945 yılları arasında Ankara Radyosu'nda türküler söylemiştir.1944'te Ankara Halkevinde başlattığı ilk türküler resitalini 1983'e kadar sürdürmüştür.

1952'de operadan ayrılmak zorunda kalmıştır. Beş yıl hapiste, 20 ayda Konya'da emniyet gözetiminde kalmıştır. Bu istenmeyen suskunluk döneminden sonra Karacaoğlan, Barbaros ve Lale Devri adlı filmlerde türkü söylemiştir. 1960'da İstanbul Kanatlarımın Altında'la dönerek dinletiler düzenlemiştir. Türk halk edebiyatının çok sayıda şiirini bestelemiştir.

V. BÖLÜM TÜRKİYE'DEKİ POLİTİK ORTAMIN ETKİSİ

1945'den başlayarak çok partili döneme geçişin tiyatro ve opera üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olmuştur. 1945 - 1950 döneminde Devlet Tiyatrosu Kanunu gerçekleştirilmiştir. 1961 Anayasası'nın bilime, sanata kısaca gelişmeye ve düşünce özgürlüğüne önem veren yapısı içerisinde hem sayısal hem de nitelik bakımından sağlam oyunlar ortaya çıkmıştır. Bu dönem gerçekleştirilen Birinci Kalkınma Planında; "Devlet; opera ve tiyatro çalışmalarını daha geniş çevrelere yararlı kılacak, bölge tiyatroları kurulacak, sanat değeri ve toplum eğitimine faydaları tespit edilen özel tiyatrolar teşvik edilecektir" değerlendirilmesi yapılmıştır. 1970 yazında Devlet Tiyatrosu ve Devlet Opera ve Balesi Kuruluş Kanunu yürürlüğe girmiştir.

VI. BÖLÜM İLK OPERA BİNASI

resim 29 İlk Opera Binası -Ankara

İkinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, senfonik müziğin yanı sıra operaya büyük ilgi göstermiş, karşılaşılan sorunları çözmeye çalışmıştır. 1946'da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, dönemin Maliye Bakanı Nurullah Esat Sümer'i arayarak Ahmed Adnan Saygun, Ulvi Cemal Erkin ve Cevat Memduh Altar'ın yeni opera binası istediklerini söylemiş ve bakanın bir çözüm bulmasını rica etmiştir. Bütçe sıkıntısı içinde olan bakan çözüm olarak sergievini opera binasına dönüştürmeyi önermiştir.

Sergievi, mimar Sevki Balmumcu'nun 1933'te açılan uluslararası yarışmada birinci olan projesine göre 1935'te inşa edilmiş, modern mimarlığın başanlı bir örneği olmuştur. Sergievinin mimarı Sevki Balmumcu, yapısının opera binası olarak değiştirilmesine onay vermemiştir.

Bunun üzerine binanın opera evine dönüştürülmesiyle ünlü Alman mimar Paul Bonatz görevlendirilmiştir. Sergievinin dış duvarları korunarak içinin yıkılıp değiştirilmesiyle yapılması kararlaştırılmıştır. Sonunda 1948 yılında sergievi, yenisinin yarısından az bir ödenekle bugünkü Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü'nün faaliyet gösterdiği opera sahnesine dönüştürülmüştür.

Yapımı tamamlanan opera binası, 2 Nisan 1948'de, törenle hizmete girmiştir. Açılış töreninde Türk Beşlerinden Cemal Reşit Rey'in bestelediği "Birinci Senfoni"nin ilk seslendirilişi, Ulvi Cemal Erkin'in "Keman Konçertosu"nun ilk seslendirilişi, Necil Kazım Akses'in bestelediği "Ballad"ın ilk seslendirilişi yapılmış, ardından Ahmed Adnan Saygun'un 'Lirik Dram' olarak ifade edilen üç perdelik "Kerem" operasının birinci perdesinin birinci sahnesinin dünya prömiyeri yapılmıştır. Büyük ilgi gören ve başarıyla temsil edilen eserler, bestecilerin yönetimi altında Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası eşliğinde sunulmuştur.

VI.1. Bale Eğitiminin Başlamasıyla Tamamlanan Opera

1947 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nca İngiltere'den davet edilen ünlü bale uzmanı ve koreograf Dame Ninette de Valois, 1948'de İstanbul'da Yeşilköy'deki pansiyonlu ilkokulda ilk Türk bale okulunu kurmuş ve yönetmiştir. Valois'nin desteği ve danışmanlığında yapılandırılan okul, 1950'de Ankara'ya taşınarak Ankara Devlet Konservatuvarı'na bağlanmıştır. Valois Ankara Devlet Balesi'nde "Hovardanın Sonu", "Satranç" ve Ferit Tüzün'den "Çeşmebaşı" gibi baleler sahnelemiş, birçok öğrenci yetiştirmiş ve Ulusal Türk Bale ekolünün oluşması ve kurumsallaşması için çalışmalarda bulunmuştur. Türk hükümetince devlet kültür nişanına layık görülen Valois, İngiltere'den ünlü öğretmenlerin ülkemize gelmesini sağlamıştır. Devlet Konservatuvarı Bale Bölümü, ilk mezunlarını 1956-1957 yılında vermiş ve 1959-1960 yılı mezunlarıyla, devlet operası içinde yer almış ilk bale topluluğunun, tam kadrolu bir ekip haline gelmesi sağlanmıştır.

VI.2. Opera Alanında Devam Eden Çalışmalar

Yıllar içerisinde Devlet Konservatuvarı, yetenekli besteciler, müzikçiler, konsertistler, virtüözler, balerinler yetiştirmiştir. 1947'de Carl Ebert ülkesine dönünce bu göreve Muhsin Ertuğrul getirilmiştir. 16 Haziran 1949'da 5441 sayılı yasa ile devlet

operası ile tiyatrosu yasal olarak kurulmuş ve opera ile tiyatro birlikte bir genel müdürlük altında profesyonel yaşamına başlamıştır. Muhsin Ertuğrul, tiyatro gibi, operanın da kuruluşunun ilk sanat adamı olmuştur. Çalışmalara başlamış olan Ankara Devlet Operası ve Balesi ile bu kurumun bir kolu halinde oluşan İstanbul Devlet Operası ve Balesi'nin çeşitli kadro ihtiyacını, Devlet Konservatuarı'ndan mezun olan sanatçılarla karşılayabilme olanağı elde edilmiştir. Bu sanatçılar, yalnız Türkiye'de değil, dünyanın belli başlı sanat merkezlerine davet edilmişler, ilgi ve hayranlıkla alkışlanmışlardır.

1949 yılında Ankara Devlet Operası W.A.Mozart' ın, "Figaro'nun Düğünü" adlı 4 perdelik operası sahneye konmuştur. Opera gibi, evrensel bir sanat dalının ülkemizde kuruluş ilkeleriyle birlikte böyle kapsamlı bir şekilde gerçekleşmesi, Cumhuriyetin yarattığı evrensel bir sanat olayı olarak kabul edilmiştir.

1948 ve 1956 yılları, uluslararası düzeyde virtüöz yetiştirme bakımından, birbirini tamamlayan iki ayrı yasanın (1948/5245, 1956/6660) yürürlüğe girdiği yıllar olmuş ve bu yasalarla, güzel sanatlarda ve müzikte olağanüstü yetenekli çocukların, yurt içinde ve dışında devletçe yetiştirilmeleri olanağı sağlanmıştır (Say, A. 1995 *Müzik nsiklopedisi*. Müzik ansiklopedisi yayınları, I. Basım).

VI.3. Devlet Tiyatrosu, Opera ve Bale'nin Kuruluşu

1947'den 1949 yılına kadar olan geçiş döneminin ardından 10 Haziran 1949 yılında devlettiyatrosu, opera ve balesinin kuruluş kanunu resmen çıkmış, Tatbikat Sahnesi tarihe karışmıştır. Muhsin Ertuğrul'un 1949 - 1951 yılları arasındaki genel müdürlüğü süresince tiyatro, opera ve çocuk gösterileri sürdürülmüştür. Ankara Devlet Operası'nın kuruluşunda önemle yer alması gereken opera orkestrası, korusu ve balesi de 1950-1952 yıllarından itibaren organize edilmelerine başlanmıştır. Ankara Devlet Tiyatrosu ve Operası, Muhsin Ertuğrul'un yönetiminde tüm teknik tesisleri içeren yeni binada çalışmalara başlamıştır.

Kurum daha sonraki yıllarda gelişimini hızlandırmış ve opera bölümü için, geleneğe uyararak, önce uluslararası literatürden klasik repertuar Türkçe librettolarla oluşturabilmenin çabasını sürdürmüştür.

1951'de genel müdürlüğe getirilen Cevat Memduh Altar, başarılı bir yönetimle repertuar sisteminin yanı sıra yıldız sistemine de önem vererek dünya sahnelerinin ünlü isimlerini davet etmiş, kaliteyi artırmıştır. Türk opera ve bale sanatçıları yurt dışı turnelerine çıkmış, dünyanın belli başlı sahnelerinde, uluslararası opera ve bale literatürünün önemli eserlerindeki başrolleri, davetli sanatçı olarak oynamışlardır. Leyla Gencer, Milano'daki ünlü La Scala Operası'nda sahneye çıkabilmeyi başaran ilk Türk Opera Şarkıcısı olmuştur.

Devlet Tiyatrosu ve Operası, 1953 yılında, Ahmed Adnan Saygun'un büyük opera türündeyazmış olduğu "Kerem" operasının temsiliyle, ulusal Türk operasının tamamını da sahneye koyabilmiştir. Böylece 1953 yılından itibaren bir yandan ulusal Türk operasının çoğalmasına duyulan istek sürekli olarak artmış, bir yandan da uluslararası repertuarın başta gelen eserlerinin, Türkçe librettolarla oynanmalarından elde edilen başarı, repertuar operası olma yolundaki çabalara katkıda bulunmuştur.

1949-1980 yıllarında devlet opera ve Balesi'nde, uluslararası repertuarı belli başlı eserlerinin Türkçe librettolarla oynanmasına devam edilmiştir. Yurt çapındaki verimini 1953 yılına kadar ispatlamış olan Ankara Devlet Konservatuarı, kendi bünyesinden ayrılan kadrolarla, aynı yıl İzmir'de bir devlet konservatuarının kurulmasına olanak sağlamıştır.

1954 yılında Muhsin Ertuğrul yeniden genel müdür olmuştur. Tanınmış bir tiyatro adamı olan Ertuğrul, bölge tiyatroları projesi ile tiyatro sahnelerinin sayısını artırmıştır. Opera bölümünün gerekli ilgiyi görememesi nedeniyle tiyatrodan ayrılma eğilimleri

başlamış ve tıpkı devlet konservatuarının kuruluşu gibi, ilgili kanun çıkmadan tiyatro ile operanın yönetimleri ayrılmıştır.

1954 yılında, Devlet Konservatuarında kompozisyon eğitimi veren "Atatürk Oratoryosu"nun bestecisi Nevid Kodallı'nın "Van Gogh" operasının dünya prömiyeri Ankara'da yapılmıştır.

*Devlet Tiyatrosu Opera Orkestrasına,
Rijaseticumhur Filârmoni Orkestrası üyelerinin
iştirakiyle*

VAN GOGH

Dramatik Opera 5 Tablo

Müzik :
Nevit KODALLI

Irving STONE'un (Lust for Life) adlı romanından
livre haline getirenler :

Dr. Orhan ASENSA - Aydın GÜN

Idare Eden : Nevit KODALLI
Sahneye Koyan : Aydın GÜN
Koro Şefi : Adolfo CAMOZZO

Dekor : Kostüm :
Refik EREN Hâle EREN

Van Gogh	Aydın GÜN
Theo	Nuri TURKAN
Gauguin	Ayhan BARAN
Dr. Gachet	Selim ÜNOKUR
Ursula	Suna KORAD - Serap SEZER
Kay	Selma AKTUNA
Maya	Seyda AYDAN
Rachel	Azra GÜN
Mme. Louis	Neriman ESİ
Bekçi	İhsan ŞENOL
Roulin	Muzaffer GÜRGÜNEŞ
Vincent'ün Hayali	Edip AKTUGAN
I. Köylü	Nedim KAVLAĞOĞLU
II. Köylü	Edip AKTUGAN
Yaşlı Köylü	Muzaffer GÜRGÜNEŞ
Bir Kadın	Refhan ALAN

Reji Asistanı : Nuri TURKAN

Işık : Konditör :
Kenan DİNÇMAN Rauf ERBAY

Kostümler : Sabiha ERDOĞDU, Dekorlar :
İsa ÖZERTİK idaresinde, Devlet Tiyatrosu atölyelerinde
hazırlanmıştır.

Süsleme İşleri : Roza YÜCESÜMBÜL

Kapak Kompozisyonu : Hâle EREN MUMCU

resim 30 Van Gogh Operası İlk Temsil Distrübüsyonu

1936 yılında, 4701 sayılı yasayla Riyaset-i Cumhur Filarmoni Orkestrası adıyla organize edilen Cumhurbaşkanlığı Orkestrası, 1957 yılında yeniden düzenlenmiş, 6940 sayılı yasa ile Riyaset-i Cumhur Senfoni Orkestrası adını almıştır. Devlet Opera ve Balesi, 1958 yılından itibaren Necil Kazım Akses'in yönetimi altında, dünya opera literatürünün en güç eserlerini bile Türkçe librettolarla oynayabilme yeteneğini elde etmiştir. 1960 yılında Richard Strauss'ın "Salome" ve Carl Orff'un "Akıllı Kız" adlı eserleri, yabancı ülkelerde yankı uyandıracak düzeydeki bir başarı ile sahneye konmuştur. Richard Strauss'un oğlu Dr. Franz Strausstarafından opera ve bale genel müdürlüğüne gönderilen telgrafta şöyle denmektedir: "Türkiye, sahneye konması son derece güç olan bu eseri oynamakla, batı kültüründen güç alan gelişiminde, yeni bir dönem açmış bulunuyor".

Ankara dışında, özellikle İstanbul'da, yapılan turne temsilleri, halkın ilgisini operaya çekmekte çok başarılı olmuştur. Diğer kentlerde de operalar kurulması düşünülmekteydi. Gerekli potansiyel nedeniyle öncelik İstanbul'daydı. 1959 yılında İstanbul'da Aydın Gün'ün yönetimi altında İstanbul Şehir Operası kurulmuş ve temsiller vermeye başlanmıştır.

Cüneyt Gökçer 1961 - 1968 yılları arasında genel müdürlük bayrağını devralmış ve görevi süresinde özellikle bale alanında önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Sabahattin Kalender "Nasrettin Hoca", "Karagöz" ve "Deli Dumrul" adlı üç opera bestelemiş, bu eserlerden sadece "Nasrettin Hoca" operası 1962 yılında Ankara'da oynanmıştır.

Ferit Tüzün'ün bestelediği "Midas'ın Kulakları" operasının ilk temsili 1969 yılında Ankara'da yapılmış ve eser aynı yıl İstanbul'da tekrarlanmıştır.

VI.4. Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü

Devlet Tiyatroları ve Devlet Opera ve Balesi'nin günümüze oldukça yakın bir zamanda, 1970 yılında ayrılarak kurumsallaştığı düşünülürse bu iki sanatın ve kurumun ülkemizdeki tarihçesi, birbiri ile olan etkileşimleriyle şekillenmiştir. 14 Temmuz 1970 yılında 1309 sayılı 'Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü Kuruluşu Hakkında Kanun' yürürlüğe girmiştir. Böylece Ankara'da Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü yapılandırılmış, İstanbul Şehir Operası devlet yapısı içinde yerini alarak İstanbul Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü olarak genel müdürlüğe bağlanmış ve G.Verdi'nin "Aida" operası ile resmi olarak ilk temsilini yapmıştır.

1968 - 1971 tarihleri arasında Aydın Gün genel müdürlük görevine atanmış, 1971 – 1972 dönemlerinde bayrağı Necil Kazım Akses'e devretmiştir. 1970 yılında İstanbul Devlet Konservatuvarı, 1972'de İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası, 1975'te İzmir Devlet Senfoni Orkestrası yapılandırılmıştır.

Genç kuşak bestecilerden Çetin Işıközlü 1972 yılında "Gülbahar" operasını (Ağrı Dağı Efsanesi) bestelemiştir. Ahmed Adnan Saygun'un büyük opera türündeki ikinci operası "Köroğlu", İstanbul Festivali'nin ilk yılı olan 1973 yılında sahneye konmuştur. Cengiz Tanç 1979 yılında "Deli Dumrul", Okan Demiriş 1980 yılında "IV. Murat", 1983 yılında "Karyağdı Hatun", 1990 yılında "Yusuf ile Züleyha" operalarını besteleyerek Türk Opera literatüründe yer almışlardır. (Altar, C. M.. 1989 *Opera tarihi* 4 Cilt. Kültür bakanlığı yayınları).

VII. BÖLÜM BUGÜNÜN TÜRKİYE'SİNDE OPERANIN KONUMU

Türkiye'de Cumhuriyet yönetimi, ulusal kültürü, uluslararası çağdas uygarlık düzeyineulaştırma ilkesine özellikle önem vermiş ve bunun sonucu olarak da güzel sanatların eğitim öğretimle yenilenmesini mümkün kılacak kurumların oluşturulmasına geniş ölçüde imkan sağlamıştır.

Uluslararası orkestra literatürünün belli başlı eserleri ile çoksesli Türk sanat müziğinin, yurt içinde ve yurt dışında tanıtılmasını sağlama yolunda yıllardır çaba harcamakta olan Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, dünya çapında ün yapmış virtüözlerle de konserler yapmada olağanüstü başarı elde etmiş, gerek yurt içi turneleri, gerek yüksek öğretim gençliğine yönelik programlarıyla geniş bir müziksever topluluğun oluşup gelişmesinde özellikle etkili olmuştur.

Türkiye'de Cumhuriyeti döneminin müzik kültürü ile ilgili hareketlerinin etkisiyle, çok sesli Türk sanat müziği ve uluslararası opera literatüründen derlenmiş eserler üstündeki çalışmalar, ulusal Türk operası yazma yolunda girişilen çabalar artarak sürmüştür.

1982 yılında İzmir Devlet Opera ve Balesi kurularak bugün halen faaliyet gösterdiği Elhamra sinemasında hizmete başlamıştır. İlk temsilinde Carl Orff'un "Akıllı Kız" adlı eserinden uyarlanan "Meddah" adlı eser sahnelenmiştir.

1992 yılında Mersin Devlet Opera ve Balesi kurulmuş, açılış temsilinde Ankara Devlet Opera ve Balesi, G.Puccini'nin "Madam Butterfly" operasını sahnelemiştir. Mersin Devlet Opera ve Balesi'nin ilk temsili 1993 yılındaki "Boş Beşik" balesidir.

1992 yılında Ankara'da, Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü bünyesinde Modern Dans Topluluğu kurularak klasik balenin yanı sıra çağdas dansın ülkemizde akademik anlamda temsil edilmesi sağlanmıştır.

Bakanlar Kurulu'nun 02.03.1993 gün ve 93/4294 sayılı kararı ile Samsun, Gaziantep, Sivas ve Van illerinde Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü kurulması hakkında kanun çıkmıştır.

1999 yılında Antalya Devlet Opera ve Balesi kurularak bir konserle resmi açılış yapmış ve ilk opera eseri olarak E.Kalman'ın "Çardaş Prensesi" sahnelenmiştir.

Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürü olarak :

1973 - 1976 yıllarında Mithat Fenmen, 1976- 1977 yıllarında vekaleten Şevki Taştan, 1977 yılında Ferit Tüzün, 1977 - 1979 yıllarında İlhan Özsoy, 1979 -1980 yıllarında Gürer Aykal 1980 -1984 yıllarında Yalçın Davran, 1984 - 1988 yıllarında Ulvi Yücelen, 1988 yılında Bozkurt Kuruç, 1988 -1991 yıllarında Erol Gömürgen, 1992 -1995 yıllarında Rengim Gökmen, 1995 - 2000 yıllarında Hasan Hüseyin Akbulut, 2000 - 2005 yıllarında Remzi Buharalı, 2005- 2007 yıllarında Meriç Sünen Kanan genel müdürlük görevini yapmıştır.

2007 yılından itibaren Rengim Gökmen genel müdürlük görevini devralmıştır.

Uzun bir çalışma sonunda 2008 yılında Samsun Devlet Opera ve Balesi'nin kuruluşu gerçekleştirilebilmiştir. Açılış temsilleri Ankara Devlet Opera ve Balesi tarafından yapılmış, 18 Mayıs'ta H.N.Tura'nın "Şehitler Oratoryosu", 19 Mayıs'ta S.Ada'nın "Aşk-ı Memnu" operası sahnelenmiştir.

Kompozitör ve orkestra şefi Selman Ada, Türk opera tarihi için her zaman büyük önem taşımıştır. Yarattığı eserler Türkiye ve Avrupa sahnelerinde popülerlik kazanmış, özellikle Türk opera kültürünün oluşumuna büyük katkı sağlamıştır. Bestecilik stili, operalarına konu edindiği hikayeler, arialardaki eşsiz müzikal lezzet ve prozodi uyumu ile adeta Türk opera tarihinde yeni bir dönem başlatmıştır.

2008 yılında uzun bir zamandan beri planlanan yapılanma çalışmalarının sonucu olarak Ankara Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü kurularak Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü çatısına dahil edilmiştir (Kahramankaptan, Ş. 2008. *Operaevi 60 yaşında*. Devlet opera ve balesi genel müdürlüğü, 60. yıl özel yayını).

VII.1 Cumhuriyet İlanından Bugüne Avrupa'nın Neresindeyiz?

Ülkemizde altı Devlet Opera ve Balesi vardır. Bu altı kurum yeterli kadrosu olmadığı için sözleşmeli sanatçılarla sanat hayatını devam ettirmektedir. Son on beş yıllık devlet politikalarına bakıldığında, devlet opera ve balelerine yeterli kadro verilmemiş ve gereken yardımlar yapılmamıştır. Gün geçtikçe bütçesi kısıtlanan taşradaki kurumlar kadrolu idari memurları olmadığı için idari memurları figüran sözleşmesiyle çalıştırır duruma gelmiştir.

Türkiye'nin altıncı opera ve balesi olan Samsun Opera ve Balesi kuruluşundan bugüne üç yıl geçmesine rağmen hala yeterli teknik ve sanatçı kadrosu olmadığı için sanat hayatında sıkıntılar yaşamaktadır.

Seksen milyon nüfuslu bir Türkiye'de sadece altı tane Devlet Opera ve Balesi vardır. Fakat Avrupa ülkelerine baktığımızda bu sayı yüz ve üzerini bulmaktadır. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Mustafa Kemal'in müzik inkılabı başarılı olmuştu, ama günümüze baktığımızda bu başarıdan geriye çok fazla bir şey kalmadığını görmek üzücüdür.

İstanbul ve Ankara gibi metropol şehirlerde yapılan festivaller, konserler, temsiller, ustalık sınıfları ve kurslar taşra bölgelerinde aynı destek yapılanmayla gerçekleşemediği için ülkemizde Mersin, Samsun ve Antalya Devlet Opera ve Baleleri 'taşra' olarak anılmaya devam ediyor.

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu dönemine bakıldığında mevcut batı hayranlığı opera kültürünün gelişip halka kadar inebildiğini göstermektedir. Ayrıca sarayın ve halkın bu kültürü benimseyip kabul etmesi, Osmanlı'da opera sanatının sahiplenilmesini adeta dünya ile yarışır hale getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş dönemine bakıldığında opera sanatı mevcut nedenlerden uykuya dalmıştır.

Cumhuriyet döneminin başlamasıyla Mustafa Kemal'in 'Aydınlanma Felsefesi'nden yola çıkılarak ülkenin belli bir kültür standardına sahip olması için çalışmalar yapılmıştır. Nitekim ölümünün ardından müzik inkılabı sekteye uğrasada, Türkiye Cumhuriyeti'nin II. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün çalışmaları bir nebze olsun bugün sahip olabildiklerimizi kurtarmıştır.

Bugün Samsun Devlet Opera ve Balesi'nin kuruluşu ve açılması çok uzun bir zaman almıştır. Sırada Van, Gaziantep ve Sivas Devlet Opera ve Baleleri vardır. Türkiye'nin geleceği için umuyorum ki; gelecekte devlet opera ve balelerinin çok gecikmeden fakat tam kadroyla açılması çok uzun bir zaman almaz.

KAYNAKÇA

- Alev, G. (2007). *Özsoy operası - Dramaturgi çalışması*. Devlet opera ve balesi genel müdürlüğü, Ankara.
- Altar, C. M. (1989) *Opera tarihi* 4 Cilt. Kültür bakanlığı yayınları.
- And, M. *Cumhuriyet'in ilk opera gösterirci ve yapımcısı*. Sanat dünyamız dergisi, Sayı:89. YKY kültür yayınları.
- Aracı, E. (2006) *Donizetti Paşa, Osmanlı sarayının İtalyan maestrosu*. Yapı kredi yayınları, I. baskı
- Deliorman A. (1959) *Mustafa Kemal Balkanlarda*. Türkiye kitabevi.
- Irmak, S. (1998) Atatürk araştırma merkezi dergisi. Sayı 11, Cilt IV.
- İlyasoğlu, E. (1998) *Necil Kazım Akses* YKY yayınları.
- İlyasoğlu, E. (1999) *Zaman içinde müzik*. YKY yayınları, genişletilmiş 5. baskı.
- İlyasoğlu, E. (1997) *Cemal Reşit Rey* YKY yayınları.
- Kahramankaptan, Ş. (2008) *Operaevi 60 yaşında*. Devlet opera ve balesi genel müdürlüğü, 60. yıl özel yayını
- Okyay , E. (1999) *Ferid Anlar* , Seveda Cenap And müzik vakfi yayınları.
- Refiğ, G. (1997) *Atatürk ve Adnan Saygun Özsoy operası*. Boyut müzik yayın grubu.
- Say, A. (1995) *Müzik ansiklopedisi*. Müzik ansiklopedisi yayınları, 1. baskı.
- Saygun, A. (1981) *Atatürk ve musik-i*. Seveda Cenap And müzik vakfi yayınları.
- Sevengil, R. (1959) *Opera san'atı ile ilk temaslarımız*. Devlet konservatuvarı yayınları serisi 2. baskı.
- Yalçın, E. *Cumhuriyet döneminin ilk lirik sahne eseri: Özsoy operası*. Agora müzik, Hürriyet gazetesi yayınları.
- Yener, F. (1992) *100 opera*. Bates yayınları güncellenmiş 2. baskı.